

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

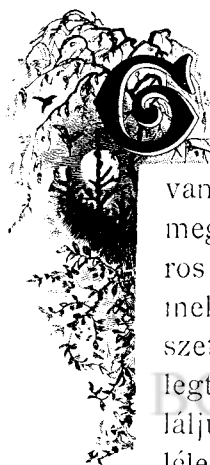
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

IX. évfolyam.

Szerkeszti: RADNÓTI DEZSŐ. Kolozsvár, 1900. 11—12. szám.

A turistáskodás és az iskola.

Irta: Radnótiné Hrabovszky Irén.

A sudálatosan szoros viszonyban vannak egymással: a parányi ember, meg a nagy természet, olyan szoros viszonyban, mint anya és gyermek. — Életfeltételeinket a természet adja, jó voltunkat tőle kapjuk, legtisztább boldogságunkat nála találjuk fel, üdülést, szórakozást szemléletében keresünk. Fáj, ha elszakítanak tőle, a város poros, szűk köréből végtelenül szabad és fenséges boltja alá vágyunk, napsugaras rétek, égbenyuló bérczek vidékére, mert emberi természetünk vágyódik a szép, a legszebb, a mindentadó természet ezer csodás jelensége után.

Gyönyörűséget találni a szépben, csak művelt lelkek sajátja. A legremekebb műalkotás hidegen hagyja a műveletlent, a legszebb tájék sem ragadja el azt, a ki az abban megnyilatkozó bájos, fenséges vagy nagyszerű eszmét megérteni nem képes. Mert igaz ugyan, hogy önkénytelenül vonzódunk a széphez, de e vonzódás csak akkor lesz szeretetté, igazi örömök kútfejévé, mikor tudatossá válik. A szántóvető, ki előtt a pirkadó hajnal egész pompáját kitarja, önkénytelen jóleső érzés hatása alatt áll, de mi ez az érzés ahhoz az elragadtatáshoz képest, melyet ugyancsak a pirkadó hajnal pompája a művelt lélekben ébreszt. A műveltség fejlődésével karöltve fejlődik a szép szeretete, s a nép, a nemzet, mely gyönyörűségét találja a szépben, bátran igényt tarthat a »művelt« jelzőre. Gondoljunk csak a régi görögökre: a természet titokzatos, mély-

ségezen szép megnyilatkozásait isteníti, nekik templomot emel, imádja, megénekli. S jusson eszünkbe a középkor barbár népe, melynek oly kevéssé van kifejlődve az esztétikai érzéke. A természet ezer bája, fenséges szépsége szemében csak erdő, vagy kő, s dalol csatákról, népeket zúzó harcokról, de a természet dicsőítésére nincsen húr lantján. A mi költészetünkben is Balassi az első, a ki az ember és természet szoros viszonyát dalos lelkének egész melegével átérzi, s mikor az „őszi harmat után nagy hegyeknek ormán fujdogáló hideg szél« megborzongatja, vagy a varjak távozását szemléli, lelke megindul és hangulatát ráveti a képre, mely előtte kitarul. Így jut kifejezésre az a szoros viszony, mely ember és természet között van, a költészetben is.

Nincs a művészeti szépnek egyetlen megnyilatkozása sem, mely olyan hatással lenne ránk, annyi gyönyört nyújtana, mint a legtermészetesebb, a legigazabb szép: maga a természet. Az igaznak, a jónak és a szépnek nincs ennél fenségebb harmoniája. Szemlélete nyújtja a legtisztább, a legérdeknélkülibb élvezetet, mely nyugalom az élet zaja, küzdelme után, visszhang boldogságunkra, lelkünk emelkedése a legmagasabbra, melyet e földön elérhet, — mert a természet a Mindenható megnyilatkozása, s ki ne lenne boldog e megnyilatkozás szemlélésében, megértésében, átérésében?

Igen, de sok kell ahhoz, míg megértjük, átérezzük e megnyilatkozást. Mert igaz ugyan, hogy a legtöbb ember elmondja, hogy rajong a természetért, utazik, fürdőre jár, a nyarat világerért sem töltené a fővárosban, mert ez úgy sikk és manapság nem is társaságbeli ember az, a ki bezárt lakással nem hirdeti: nyaralunk; de vajjon a nagy természet édes, hívó szavát követik ezek, vajjon csakugyan a szép szere-

tete vezérli ezeket? Oh, ne higyük. Az ilyen csak a fogadó ablakából élvezzi a kilátást és hazánk Istenáldotta tájait többre becsüli az »anzickz«-kártyákon, mintha neki kellene bejárnia. Mondom, a szép felismeréséhez, megszeretéséhez művelt, finom lélek szükséges, a melynek esztétikai érzéket nem eltompították, hanem fejlesztették, fokozatosan, tervszerint, korán kezdve. És mivel fejleszthetjük? Magával a széppel. És hol találjuk meg a legtisztább szépet? Magában az örökszépben: a természetben.

Ugyebár elvisszük növendékeinket képtárakba, tanítjuk rajzolni, festeni, zongorázni, dalolni, beszélünk nekik a művészetekről, hogy esztétikai érzelmeiket fejlesszük, hogy képessé tegyük őket az ezekben megnyilatkozó szépnek megértésére, de vajjon a szépérzék fejlesztésére legalkalmasabb szépet: a természetet, kellő figyelemre méltatjuk-e? Már pedig a művészet és természet, valamint a természet és az emberi lélek szoros kapcsolatából önkényt következik, hogy a szépérzék fejlesztésének legtermészetesebb eszköze: a természeti szép, s ime ebben áll a turistáskodás esztétikai értéke.

Iskolai kirándulások tartását újabban mindenfelé felkarolták; alig hogy kítavasodik, kivisszük tanítványainkat a zöldbe, a nagyobbakat pár napos kirándulásokra is, de — szerintem

— nem eléggé használjuk ki ezen, a természet ölen eltöltött órákat és napokat, s különösen nem használjuk fel kellőleg arra, hogy velük és általuk, mint a legtermészetesebb eszközökkel, növendékeink szépérzékét fejlesszük.

Engedjék meg, hogy ennek a czélnak érdekében egy-két gondolatot elmondjak, melyek, ha nem is tarthatnak a »jó tanácsok« elnevezésére igényt, talán hasonló s még jobb eszméket ébresztenek azok lelkében, a kik a nevelés és tanítás munkájával foglalkoznak.

A gyermek teste-lelke önkénytelenül vágyódik a szabad természet ölébe. Ne fojtsuk el, sőt ápoljuk, fejlesszük eme vágyát. Művészi becsü tájképek, melyek az iskolaszoba falait díszítik, nemde elragadják gyermekeink lelkét s felébresztik az óhajt: bár eljutnék valaha oda! — Egy-egy érdekes útleírás, egy-egy remekül megírt természeti kép, leírás, festés mindmegannyi hívogató, csalogató szózat: kiki a szabadba!

Tehát mentül több igazán szép kép, minél több remekül megírt természetfestés és minél több érdekes földrajzi óra. Ha valakinek, akkor a földrajz tanítójának lehet első sorban feladata, hogy a gyermeki lelket a természet szépségeinek befogadására előkészítse. Élénk, színező, a természet szeretetének melegétől áthatott hangú előadása mindig lebilincseli hallgatóságát. Sohasem felejttem el azt a képet, melyet

TÁRCSA.

A Pilis-tetőn.

Irta: **Versényi György.**

Szeretem a hegyet! . . . Hol a lég oly tiszta,
Oh, ott a szívnek is tisztábbnak kell lenni,
Akármerre járok, oda vágyom vissza,
Lelkemet szépsége varázslatba ejti.
Még a jó Istent is itt közelebb érzem,
Szinte, szinte látom a meghasadt égben.

Nagy, erős érzések a földnek szívében
Sok sok ezer évvel, hogy lángra lobbantak,
Ott forrongtak, égtek, elrejtőzve mélyen.
De kitörték, kéjén egy szent pillanatnak
És lettek fenséges, csodás költemények,
Miket a szegény nyelv nevezett hegységnek.

A mint itt fenn állok, csodálkozva látom,
Köröskörül, meddig elér tekintetem,
Közelben s messze a távol szemhatáron,
Mindenütt nagy hegyek, büszkén, fenségesen.
Régi ismerősök, régi jó barátok,
Talán így együvé épen értem álltok?

Ott van a Retyezát, tengerszemeivel,
Hol pisztrángos patak kristály vize esőrtet,
Hol útnad havasi malmok mellett víz el
S a pásztor vadverő, súlyos botot pörget,
Holott a zergéknek van vészes tanyúja,
Hogy csillog még most is szép ezüst palástja!

Amott a Királykő szagatott gerinceze,
Valami tündérméző szépen kicsipkélte,
Hogy reá új bajak teljességét hintse
S szolgáljon a szívek gyönyörűségére.
Csodálatos visszhang a béréztömög nyelve.
Maga nagyságát, hogy evvel is jelentse.

A székely Hargita s fenyőrengetegje
Oly simán, szelíden áll a messzeségben,
Mintha vad sziklákat hírből sem ismerne,
Pedig párja nincsen zordon fenségében!
Meredek falai, vad sziklái között,
Még a Nemere is juházva nyöszörög.

A Kelemenhavas sűrű erdejében
Illatos legelők virágos zöld foltja,
Ott legel szanaszét, felhatolva mélyen,
Megszámlálhatatlan juhnyáj, tehénescorda,
És az izes túrót kászuba beverve,
Dicsérve fogyasztják, vígan országásertere.

tanítónóm festett a Balatonról. Milyen elragadtatással hallgattam, hogy vágyódtam a Balatonpartra, s milyen boldog voltam, mikor szemléletében elmerülve a képzeletalkotta képet sokszorosan felülmulta a való!

Szerintem minden, még a legrövidebb kirándulás előtt is fel kellene ébreszteni a gyermek lelkében az érdeklődést az iránt, a mit látni fog. »Ma délután elviszlek a romokhoz — mondom a kis hugomnak — ha látnád, milyen szép! Felhőtlen kék ég borul rája, két vén szomorú fűz bölintgat egymásnak a bejáratánál; hajlékony ágain csicseregve hintáznak a madárkák, s a sötétzöld fű közt óriási páfrányok nőnek.« S mikor odaérünk, egymásután fedezi fel a két szomorú fűzet, a hintázó madarakat, a páfrányokat, sőt sok egyebet is meglát, mert hisz felébresztettem az érdeklődését. — Megfigyel mindent, pár lépésnyire eltávozik a romoktól, (így látta tőlem) onnét nézi az eléje táruló képet, két kis arca kigyúlt az örömtől, hozzám fut, megcsókol s lelkesülten kiáltja: »Oh be szép!«

Ilyen gyönyörűséget szerzünk növendékeinknek. Tárjuk föl előtte a természet örök-szép könyvét. Kertet, erdőt, mezőt, halmot, bérczet hadd lásson, madárdalt, patakesobogást hadd halljon sokszor, nagyon sokszor; vigyük el messzebb vidékekre: lássa az Alföldet, a délibábos aranykalászos rónát, a Felföldet, jus-

son el a világszép Erdély mesés tájaira, hogy elmondhassa: Be szép a Te alkotásod, Mindenható!

Ha csak egy kis szabad ideje van, ki, ki a szabadba; hadd érezze az iskolaszoba bezárt, poros szürkésege után a mező szabad, napsugaras pompáját, hadd szívja lelkébe balzsamos levegőjével együtt a szép szeretetét. A hoszszabb szünidő sohase teljék el pár napos közös turistáskodás nélkül. De legyen ez a szóigazi, nemes értelmében vett kirándulás: elmélyedés, belemerülés a természet örök rejtelmeibe. Legyen a vezető valóságos természetimádó, ki mélyen értvén és érezvén a szépet, megértesse és átéreztesse növendékeivel is. Legyen fáradhatatlan, de szűken bánjék a frázisos prédikációkkal. Elragadtatása, egy-egy önkénytelen felkiáltása, meghatott tekintete a legékesebben szóló magyarázó lesz. Maradjon ő csak a vezető, ki azonban a felfedezések dicsőségét átengedi a kicsinyeknek. Láttassa meg a szépet, de növendékei saját szemükkel lássák. Mert nincs is bájosabb látvány, mint egy, az erdőben barangoló, vagy a napfelkeltét, lenyugtát a hegy tetejéről ujjongva köszöntő lelkes kis csapat. Ma még önkénytelenül élvezi a kínalkozó szép látványt, holnap már fel fogja keresni, hogy újra meg újra gyönyörködjék benne s évek múltán ismét eljő, hogy az élet küzdelmeibe kifáradt lelkét fel-

Radnai havasok amodébb kéklenek,
Tövében fakadnak gyógyító források.
Áldja mindenféle sok meggyógyult beteg,
Háládatossággal gondolván reájok.
Ott zsendült virága a költő szívének:
Őseinkről zengő győzedelmi ének.*)

Három esücsu Czibles regényes vidéke.
A holott esének híres vadászatok,
A hol vadásztanak hiuzra, medvére
Mesébe illendő aczelizmu karok,
A hol egy félország szállott ki versenyre,
Vadászok víg zaját a bércz visszaverte.

Lejebb ott a Nagyhegy s irigyelt Érczhegyek,
Kebelök arannyal, ezüsttel van tele,
Évszázról-évszázra bányászok sűrűnek,
Hogy koldussá tegyék, de nem bírnak vele.
Kimeríthetetlen titkos gazdagsága,
Terem az arany a szürke sziklamálba!

Közelebb, közelebb Csákllyakó, Kecskékő,
Tündér Ilonának, a hol állott vára,
A sík falu Tyeja s a fényben reszkető
Tarkó, ráragyogván déli nap sugára,
Majd meg hullámozik kőtenger kopáran,
Közte a Székelykő büszkén áll magában.

Közben szakadékok, sötét hegyszorosok,
Hol a zajló patak alig törhet útát.
Hangos vizesések. Kis patak kóborog
A föld alatt, míg a felszínre kijúthat.
Kaszalók az aljban, buja hegyi rétek,
A hol a rőt marha kényén legelészhet.

Havasi falvaknak, szétszórt házikói,
Óriás cseresznyefáktól árnyékolva,
A kúnyhóknak kérges tenyerű lakói
Talán tova keltek, messze, aratóba.
De a szívök itt van, ide visszajönnek,
Karján ringatózni édes örömöknék.

Nem vágnak pompára, fényre, ragyogásra,
Uraságért senkit ők nem irigyelnek,
Mi is a mesterség, művészet pompája,
Szépségei mellett felséges hegyeknek?!
Mít nekik a mások képzelt urasága?!
Mindenik a havas egy-egy kis királya.

Hiszen az uraság talán nemcsak ennyi:
Sok szolgatársamnak, hogy én parancsoljak,
Hanem hogy nekem ne rendelkezék senki,
Én ne hajladozzam semmi parancsszónak,
Szégyen nélkül egyem fekete kenyérem,
S hagyjátok dalomat szabadon zengenem!

*) Debreczeni Márton *Kiövi csatája*.

üditse, és el fogja hozni jóbarátait, hiszen a szép szeretete önzetlen és nem fél a vetélytársaktól.

Igyekezünk a látottakat állandósítani. Hazatérve beszélgessünk a boldogan eltöltött órákról, napokról; kívánjuk meg, hogy növendékeink szóban, de még inkább írásban lefessék a látott szépet, megörökítsék, felejthetetlené tegyék a nyert hangulatot.

Mindez nem nehéz. A gyermek legfőbb boldogságát úgy is a szabadban találja. Nekünk csak az a feladatunk, hogy kirándulásait hasznossá tegyük, hogy mint az arra legalkalmasabbat felhasználjuk lelke nemesítésére, észleltikai érzelmének felébresztésére és erősítésére. A nevelés az életnek még legapróbb, legjelentéktelenebb mozzanatát is felhasználhatja céljaira, hogyne használhatná fel a nagy természetet, mely mintha szünet nélkül azt hangoztatná: okulj, tanulj belőlem, gyönyörködj, találj örömet bennem, hiszen tárva egész pompám előtted, hiszen én vagyok jóltevő boldogító mindened.

Oláh Miklós Erdélyről.

Irtta: Rácz Miklós.

Erdély újkori leirói közt ismereteinek, bőséges forrásainak közvetlensége, Erdély egyik szülöttének, Oláh Miklósnak (sz. Nagy-Szebenben 1493. jan. 10., mh. mint esztergomi primás s királyi helytartó 1568. jan. 14-én Nagyszombatban) biztosítják az első helyet. Távol a szeretett hazától, Brüsszelben, mint Mária özvegy magyar királynénak s Németalföld kormányzónőjének titkára, egy tapasztalt államférfiu éleslátásával ismerte fel a világtörténet színterén egymásra törő ellentétes erők küzdelmei közt a nemrég még hatalmas Magyarországnak a Habsburgház hatalmi törekvései, a nemzetnek a kettős királyválasztás s a vallásegység megbomlása okozta megoszlása, a török megújuló támadásai következtében beálló hanyatlását, s sejtve a dolgok oly folyását, mely a jelen állapotainak gyökeres felforgatásával a középkor központosított, egységes Magyarországot a szétdarabolódás veszélyével fenyegette, elhatározta, hogy a mohácsi vész előtti leírásában mintegy fentartja a jövő számára az egységes haza eszméjét. „Hungária“*) cz. 1536—37-ben emlékezetből irt műve hazánk mohácsi vész előtti helyrajzát adja s megbecsülhetetlen adatokkal szolgál az akkori viszonyokról; éles megfigyelésről tanuskodó világos kerekded előadása, mint egy letűnt

fényes kor visszhangja varázsolja szemünk elé a nemzet s az ország hű képét.

A munka XIV-ik s következő fejezete szól Erdélyről. Erdélyt mindenfelől magas hegységek környezik, csak északi s Moldva felőli részén van tágabb bemenete. Magyarországból három nehéz s fáradságus út nyílik feléje. Az egyik a *Mezesi* kapu a *Sámos* (Szamos) felé, a másik a Keres nevű a Ketüres felé, a harmadik Vaskapu néven ismert a Marosmentében; Havaselve felé szoros s meredek az útja, ezért a törökök, kik innen törtek be Erdélybe, gyakorta csekély seregtől nagy vereséget szenvedtek. Könnyebb volna a kb. 300 magyar mértföld hosszú s majdnem ugyanannyi vagy kissé kevesebb szélességű Erdélyből egész Magyarországot alávetni, mint Magyarországból Erdélyt, mert útjai könnyűszerrel védhetők.

Erdély vidéke váltakozva sík és erdő, kanyargó folyóktól szeldelve; földje termékeny, bora tüzes, aranya, ezüstje, vasa, sója bőven van; barmokban, vadakban, medvékben, halakban gazdag, úgy, hogy nem vádolhatni a természetet, mert az élet minden kényelmével ellátta e vidéket. Népe tagbaszakadt, harcziás, jól fegyverzett, ellátva jó erős lovakkal. Négyféle nép lakja: a magyar, székely, szász és az oláh, kik közt a szászt tartják hadra legalkalmatlanabbnak. A magyarok s székelyek ugyanazon nyelvet beszélnek, csak hogy a székelyeknek néhány, az állattanyésztés körébe vágó külön szavuk van. A székely népet a legrégebb magyaroknak tartják. Oly számosak, hogy had idején könnyen ötven vagy még több ezer embert képesek összeírni s sikra állítani. Nem könnyen engedik, hogy családjuk tagjai idegennel lépjenek házasságra: szokásaik, erkölcsaik s törvényeik nagyban különböznek a többi magyarokétól. A mindennapi életben gondolataik kifejezésére nem használnak papírt vagy tentát avagy más nyelvek írásjegyeit, hanem különös jegyeket véznek papálczákra s egymással valamit közölni akarván, ezeket üzenet vagy levélképen küldik barátaikhoz s szomszédaikhoz. Hittük szerint ősiük, Chaba, Görögországban veszett el, miért is valakire, ki sohasem tér vissza, azt szokták mondani: akkor tér vissza, a mikor Chaba Görögországból Magyarországra. Mint az őshúnok maradékaik nemeseknek szeretik tartani magukat, de azért nem kívánnak előjogokat s nem türnek maguk közt felsőbb rangot; a legkisebb ép oly szabad, mint a legnagyobb. Czik, Gyrgyo, Kysdy, Orbay s néhány más megyére. vagy a mint ők nevezik, vidékre vagy székre vannak osztva. A régebbi családokból való, gazdagabb s befolyásosabb embereket, — kiket nyelvükön *őfőszékely* neveznek, — kapitányokul s patronusokul választják s nekik engedelmességeknek, őket tisztelik s háborúban zászlajaikat követik. Ezeknek hatáskörükbe vág felettük biráskodni, őket összehívni s a közügyekről velük együtt határozni. Adót nem fizetnek sem a királynak, sem másnak, kivéve, hogy Magyarország királyának koronázásakor, házasságkor s fia születésekor minden férfi egy-egy ökörral adózik a királynak, de ezt sem teszik oly könnyen. A bűnösök ellen a következőkép járnak el: ha bárki közülök a község s a közjó ellen tett valamit, vagy gyanú van rá, hogy a minden emberi dolog közt legtöbbre becsült

*) Hungaria et Atila, sive de originibus gentis, regni Hungariae situ, habitu, opportunitatibus etc. 8° 258. l. Bécs, 1763.

szabadság ellen tervez valamit, vagy hadba szólítva nem kél fel, szétragadják javait s házát alapostól fel-forgatják s ha szerét tehetik, meg is ölik.

A szászokat német gyarmatnak tartják, a mi mellett bizonyít a két nép nyelvének hasonló hangzása. Meghatározott adót fizetnek a királynak, földművelést s más foglalkozást űznek, nőik ép úgy dolgoznak, mint a férfiak, minélfogva a szászok igen vagyonosak s vendégszeretőek.

Az oláhokat (Vlachi) római gyarmatnak tartják; minék bizonyítéka a sok egyezés nyelvük s a rómaiak nyelve közt; földjükön sok római pénz található kétségtelen emlékeiként a római uralomnak.

Erdélyben számos folyó ered, szerző felemlíti a *Saió*, *Bistricia* folyókat, a *Nagy* és *Kis Szamos*t, melyet közönségesen *Visszafolyónak* neveznek, a két *Keürest*, a *Sebest* és *Fehéret*, melyeket az ó-korban *Cusus* néven ismertek, a *Marost*, melyet *Amorriois*, *Mariessus* vagy *Morossus*-nak hívtak, az *Aranyost*, *Kikélt* s *Qmpay*-t; e folyók nagy része Erdélyben vagy azon kívül hajózhatóvá lesz. „A Kis Szamos s Sebes-Keueres forrásai, továbbá az oláh havasok s a Nagy-Szamos közt vannak Gyalu, Almás és Hunyad várak, Vásárhely, Seek (Szék), Iklód, Némethi, Alpreth (Alparét), Keresztur, Mihály, Ciobor; Gyalutúl nem a Kewresfew (Körösfő) nevű helyen ered a Sebes-Körös, kanyargós folyása mentén felemlíti Reüv (Rév) és Thelegd helységeket.

A Maros vízkörnyékén Thorda, *Alba-Gyula*, az erdélyi püspök székhelye, székesegyházáról, sok egyházi intézményéről s Hunyadi János sirjáról nevezetes város, továbbá Wyncz, Berberek, Zazvaros, Rápolth, Hunya, Demia, Kaproncza s Varalya a nevezetesebbek.

Az Aranyosmentén vannak: Sanctus Rex (Szentkirály), Detse, a hol a söt tutajra rakják, Myroslo, Thorozko, Ennyed, Dyod, Szent-Mihály, Kew vára, Lupsa, Polsaga, Zalathna, Bakay, továbbá Keibelkurh, Somkerek, Bontzida, Ludas; Kolos sóbányászattal, Kolosvár, németül Clausenburg, hajdan Zeugma, fekvése, gazdagsága, mindenben való bősége s kereskedelme által kiváló város. Kolosmonostor apátság.

A hegyek mentében vannak: Regen, Vasarhely, Zakad, Terem, Nagylak, Saaros, Vdvarhely, Rehalom, Küküleü, nem annyira erős, mint kellemes vár. Megyes, Drassovia, vagy Corona, az ókori Zemigethuza városa, Erdély külkereskedelmének középpontja, közelében Tertzvára. Vidékén terül el a szászok hét széke: Cibiu, Sassebes, Segesvár, Sasváros, Vyntz, Bertalom és Holbsonia. A hétszék főhelye: Szeben részben halmokon, részben síkon fekszik. Egy bővizű forrás vizét csatornán egy medenczébe gyűjtik, ezt issza a lakosság nagy része. Nyugat felől a város sík részén keresztül a Cibiu patak egy ágát vezették be, melynek főága, mely számos malmot s gépezetet hajt, a falakon kívül folyva Vöröstorony közelében az Oltba ömlik. Nagy s hatalmas e város s nemcsak nagyszerű épületek, hanem virágzó kereskedelme is díszítik. Emellett igen meg van erősítve, széles s bástyákkal sűrűen megrakot falain kívül, keletet kivéve, mindenfelől széles, mély, bővizű árok köríti. Ezen kívül majd egy

olasz mfnyi hosszan, széles s magas czölöpözet övedzi, mely miatt az ellenség sehol sem közeledhetik a városhoz, a különböző irányból a városkapukhoz vezető útakon kívül, de ezek is sánczokkal, sorompókkal s más erősítményekkel úgy meg vannak erősítve, hogy csak kiéhezetéssel, árulással vagy belső egyenetlenség segélyével lehetne a várost bevenni. Ezután Vizaknát, Zazvarost s a történeti emlékezetű Kenyérmezőt említi fel. Fogaras erős vár a havasok aljában kellemes fekvésű helyen; a vár vidéke egész kis herczegség, oláh boérok vannak alája rendelve, kik úgy engedelmessékednek a vár urának, mint a fejedelemnek. Ezzel a XV. fejezettel végzi Erdély leírását s az Erdélylyel határos részek: Maromarus, Sámosköz, Keresköz, Nyirés Temesköz leírására tér át.

Az igazi csángóknál.

(Úti jegyzetek.)

Irta: **Rubinyi Mózes.**

Nem, kérem, ne tessék Bukovinára gondolni, a czímet olvasva.

Azok a magyarok, a kik ott laknak, szintén csángók, de nem igaziak, csak amolyan talmi-csángók. Még nagyapáink hallhatták mesélni a kitelepítésüket.

És azok a hétfalusi és gyimesi székelyek is csak ujdonsült csángók! Pedig ez a szó: *csángó*, nem is nagy megtisztelés. Általában az a jelentése, hogy *korcs*. De hát a nevet nem az ember adja magának, amint-hogy a népnevek sincsenek keresztapa nélkül.

Az igazi csángók Romániában laknak; a Szereth mindkét partján, Bákó és Román nevű kerületi szék-városok körül. Még azt sem tudjuk róluk biztosan, milyen régen laknak kint, honnan kerültek oda. Ebből aztán bizonyos, hogy régen volt.

Kimentem hozzájok a nyáron, hogy az Akadémia és Nyelvőr megbizásából és támogatásával meghallgassam a nyelvüket. De ne tessék megijedni. Itt nyelvészetről nem igen lesz szó.

Csak épen egy pár képet akarok rajzolni rólok, meg az útamról, úgy, a hogy láttam is e képek eredetijét.

* * *

Junius 27-én indultam el Brassóból, s ez elég szerencsétlen véletlen volt. Úgy esett ugyanis, hogy a várostól háromnegyed órányira levő Noán, egy szives jó ösmerősömnél pihentem ki a budapest-brassói út fáradalmait.

A hogy kint ültünk a csinos tornyos villa előtt, a folytonosan susogó fenyőerdőben, a szellő vásári hangfoszlányokat hozott a fülünkbe.

Honterus ünnep volt Brassóban. Minden valamire való szász atyafi kimegy ilyenkor a *Noa* mellett fekvő Honterus-térre és ott olyan majális-félének örülhet, a melyet megtérítjük emlékére ülnek a szászok.

Nyilván ez ünnep miatt lát odalent üres Brassót Párduczoz Árpád, ha ugyan lelát egyáltalában a Czenkről, a hová felvitte a dolgát — a millennium.

De hiszen most ne okoskodjunk, jobb lesz, ha elbámulunk azon a gyönyörű panorámán, a mely csalogatólag, marasztólag int a hazánkából távozó felé.

A Tömösi szoroson át halad a vonat Predeál felé. A hogy lassan-lassan felfelé kapaszkodunk a szo-

rőson, bő alkalmunk nyílik közelről, alaposan meg- nézni a Kárpátokat. Istenfának való fenyővel van be- növe minden hegy. Közlelebből, mint egy fiatal erdő, olyan itten a rengeteg. Éppen mintha úgy ültették volna az emberek. Messzebb már azt hisszük, hogy be-beszakadozott bársonnyal van a sok emelkedés bevonva. A szemhatárunk szélén fekete sorok, még messzebb, bizonytalan felhőzetű foltok jelzik a mi sze- meink gyarlóságát.

Nehezen vártam Predeált. Ez a határ, itten fogom elhagyni édes hazánk földjét, hogy azután oláh földet tapodjak. Szinte csengtek már a fülemben a búcsu- könyek rímei, a mikor megérkeztünk.

Első útunk a finánczoknál végződött. Ott jól fel- turkálták a csomagokat. Egy fináncz, a mikor az enyé- met piszkálta, megszurta a kezét egy új pennába. Nem rossz!

Azután egy szűrő tekintetű román atyafi mordult rám, kérdezték, hogy mit akarok Romániában.

Vagyis — a rimek elmaradtak. Nélkülök rezzen- tem fel bőr és bársonytalan kupémban, a mikor valami tompa tülökhang ütötte meg a füleimet.

Megijedtem. Mi lehet az? Tán csak nem támadt fel idekint a budapesti lóvasút? Nem hálistennek.

Román földön még a vasúti fütty is más, mint otthon.

Szépek azok a havasok, a melyek között Buka- rest felé sietünk. A sok állomás közül alig van egy- kettő, a melyeknek volna valami nevezetessége miránk nézve.

Szinájt minden idegen érdeklődve várja. Itt gyö- nyörű kastélya van a román uralkodónak.

De bizony hiába várja. Egy-egy sor alacsony kis házikónál és takaros állomásnál nem lát egyebet. A kastély túl van a hegyen és ott is sűrű rengetegekkal van körülveve.

De azok az alacsony házikók érdekesekek. Télen szegény oláh lakik bennök, nyárára kiszellőztetik, ki- tatarozzák őket, s mágnások „fűdülnek” bennök. Bizony szerény lakások lehetnek azok. Jó tulajdonságuk, nemesi előnevük az, hogy *Szinájban* vannak.

Plojesztí a legnagyobb város ezen a vidéken. Itt már el-elmaradoznak a hegyek. Sziklás havasok, ren- geteges hegyesúcsok helyett szép sík szántóföldek kö- vetkeznek. A tömött, aranyszín búzatáblák, a szép ten- geri, ennek a kövér földnek a termékenységéről beszél. Nem is látni itten fagerendakunyhót, a melynek csak ablakramájára jutott mész s az udvaron sem egy gir- hes kocsát szívnak az éhes malaczkok.

Önkénytelenül is a mi oláhjaink nyomora jut az eszünkbe, a mikor ezeket a kanaáni földeket látjuk.

Nézzük, irigyeljük, bámuljuk a termékeny rónát, szinte odahaza érezzük magunkat a mi délibábos Al- földünkön, a mikor egyszerre csak megnépesül előt- tünk a szemhatár.

Délibábnak nevezhetnők a látomást, de templomain kívül sok benne a gyárkémény,

Igen, itt vagyunk az ifju román fővárosban, Bu- karestben.

*

Az „örömök városában”, a hogy némelyek ros- zszul etimologizálják Bukarestet, az idegen az első pil- lanatra nem sok örömet talál.

Megérkeztünk egy akármely vidéki állomásunknál nagyobb, de a pestinél sokkalta kisebb stációra.

Alig ülünk fel a hotel kocsjára, máris halljuk az ide-oda futó oláhok ajánlgató kiáltásait.

Vállukon hosszú rudon csüng kétoldalt két kosár. Cseresznyét, vizet, fagyaltot, konyhanövényeket, sőt még egy-egy fél ürüt is elhurcoznak így ezek az oláhok.

Mondhatnám, hogy az oláh a melancholia népe. Olyan bús tompa hangon nyújtja el a kiáltását, hogy

a mi drótostótjaink „drótoztassanak”-ja csengő, vig operett az övékhez képest.

Apró lebujokból bus nótahangok csapnak a fü- lünkbe. Csak épp a csörgő kíséretéről, meg az elnyújt- tott kurjantásból sejtethetjük, hogy itt mulatnak és nem temetnek.

A mikor azt mondják, hogy Bukarest a keleti Párizs, frázist mondanak, de van benne valami igaz- ság is.

Az asszonyok, katonák és rendőrök viselete, az újságos bódék, a bulevárd sejtetik velünk, hogy itt Párizs készül — zsebkijadáiban.

Párizsias minden itten, de azért Bukarest nem jár úgy világvárossá emelkedésében, mint Budapest.

Bukarestben az emberek nem szoktak ebéd után füstbe temetkezni. Budapesti embernek feltűnően ke- vés itt az a kávéház.

Azután meg gyorsabban is mozog a hivatalno- kok keze, mint odahaza, Tegnap este jöttem meg s ma reggel 10-re már kezembem az oláh ajánló irás.

A délutánom érdekesnek ígérkezik. Jó ismerősöm *Streitberg* Henrik, a *Secolul XX*. (Huszadik század) című liberalis napilap szerkesztője megígérte, hogy ad valakit mellém, a ki megmutat majd egyet-mást.

A nevezett lap szerkesztőségében vagyok. A fal mellett rendberakva állanak a régi újságcsomók. *Streit- berg* izdattan írja tele az apró papírlapocskákat, a me- lyekért kérlelhetetlenül átnyúl a falbavágott ablakoeskán, tiz percenként egy munkáskéz. Közben van ideje gon- dolkozni, van ideje engem szívesen fogadni.

„Járjátok be minden, minden földet”, s az újság- író mindenütt egy nemzetből valónak találjátok. A nem- zetről mindenki azt hiszi, hogy vidám nép, a mely bor mellett él rimekből s voltaképen napszámosok, a kik- nek se éjjelük, se nappaluk, mindig dolgoznak, mert hiszen éjjelre hajnal következik és minden hajnalra nappal. . . .

Borotvált képű román poéta mütatta meg nekem az oláh Athanaeuimot.

Ez az Athenaeum Bukarestnek a legnagyobb ne- vezetessége, mert a művészvilág büszkesége román földön.

Magán kezekből indult meg, magán emberek emelték ezt a gyönyörű palotát.

Nagy kupolás épület, a melynek alsó részében az oláh szobrászat és festészet jobbjai vannak elhelyezve, a felsőbbben pedig olyasvalami, a mit mi idehaza hiába keresnénk.

Kitűnő akusztikával bíró nagy terem ez, páho- lyokkal, ülőhelyekkel és színpaddal. Arra szolgál, hogy társas összejövetelek, koncertek, irodalmi estélyek ne szorúljanak táncztermekbe, szűk akadémiai szobákba és gimnáziumi tornatermekbe.

*

Bákó jun. 30.

Tegnap este 10 óra után ültem fel Bukarestben a vonatra és csak ma reggel 7 órakor érkeztem meg ide. Bizony így zuhogó esőben betoppanni ismeretlen helyre, egy kicsit bajos dolog, de azt hiszem Sturdza uram, a kihez ajánlatom van, majd csak elosztatja az én felhőimet. A miik pedig az égen vannak, azokról majd csak gondoskodik az Uristen.

Délben.

Se Sturdza uram, se az Uristen nem akar rám nézni máma. Az első kiment valamerre a földjére, a felesége porozza a haját és francziául kínálja a mama- ligát, a második — a mindenek elseje — csak nem zárja el csatornáit.

Esik, esik, ha tovább így megy. . . . ?

Délután.

Egy kis napsugár és felderül a vidék, az ábrá-

zatunkkal együtt. De a fűvön csillogó esősepp nem villanyozott volna fel annyira, mint az itten való prefektus.

Bákó ugyanis (Bacau), egy kerületnek a székhelye. A kerületi főnök, a prefektus szívesen fogadott és ajánlatot adott a falvakra.

Erre ugyanis nagy szükségem volt. Alig láttak meg Bákó utcáin, már suttogtak egy *ungur* kémről.

A legokosabb bákói beszélt ezt nekem, pater Mosel, a katolikus pap. 200 híve van a városban, a kik közül 30 magyarul is beszél. De azért a kántor: Tamás János magyarul énekel a templomban. Hogy miért? Több oka van. Először is nincsenek oláh énekeik...

Egy kicsit meg is szeppentett a páter. Most egy hete egy kollegáját egészen egyszerűen kiraboltak.

Csángó faluban történt, a moldvai miszióáriusok vikáriusának székhelyén. Betörték az álarozos rablók, megkötözték a tisztelendő atyaságát, jól elverték s azután elvették tőle vagy 2000 frankot.

Megnyugtat az a tudat, hogy én tőlem nem vehetnek el ennyit.

Ez ugyan sovány tudat, de majd megvigasztalnak talán a páter Mosel reverendissími kollegái.

Nagyon sajnálom, de már ma nem juthatok el hozzájuk.

Már csak épen szekeret kerestem, a melyen kimenjek, azon tanácskoztam a páterrel, a mikor beállt hozzánk egy oláh komisszárius.

Azt a bizonyos pesti dommule-t keresteti általa a viceprefektus.

Tyű, az áldóját, most ezek be akarnak kóterezni, — gondoltam magamban, — illetőleg ketten voltunk a rendőrel a kocsiban, a mely száguldott velünk a viceprefektus lakása felé.

A komisszárius nem tudott az én nyelveimen, én pedig az övén, nem igen voltam Kossuth Lajos.

Ő is beszélt, én is szóltam, a mikorára a viceprefektushoz értünk, körülbelől megértettem ennek a kis bákói romantikának a reális alapját is.

Ott aztán meg is láttam Sturdza uram, a viceprefektus zömök alakjában.

Megtudta, hogy itt vagyok, hogy minek jöttem. Holnap megy ő is a falvakra, hát azért hívatott, hogy elvisz.

Vagyis nem kell mindig bekóterezésre gondolni, még Romániában sem.

Klézse jul. 3.

Bakótól déli irányba indult el a subprefektus kocsija. Gyönyörű termékeny mezők közepén van az út, a Szereth hosszában.

Hosszú hajjal, bő ingben munkások állanak a földön, ki kapával a kezében, ki sarlóval foglalatoskodva.

Ezek már csángók a szomszéd falvakból. Munkára jöttek. Szívesen jönnek dolgozni, szívesen is látják őket, van is a legtöbb helyen a határba.

A férfiaknak egyszerű a ruhája. Sarú vagy bőr cipő van rajtuk, szűk, de hosszú s ezért kerekranecu gatyával. Ezt széles övvel kötik meg, a melyen szij van fémlemezescskékkal czifrázva. Ingök lebugyog, különösen előre, a mit úgy magukkal visznek pipát, kovárt, miegymást, az elől teszik be a gelebükbe, úgy hogy a hasukon szinte lelóg az ing. Hosszú hajú fejükön szinte feleslegesnek tűnik a széles karimájú kalap, a melyen a nős ember egyszerű veres zsinórt hord, a nőtelen pedig gyöngysorokat, a mit a szeretőjétől kapott.

Az asszonyoké még egyszerűbb. A szoknyát, az igazít nem ismerik. Önáluk a szoknyát télen hordják — férfiak; amolyan daróczkabát ez, a melyik csipőben szűkebb és térden alól ér. A csángó asszony szok-

nyája egy téglalap alakú darócz, vagy alúl csíkos ruhaharab, a melyet egyszerűen a derekuk köré csavarnak. A fejükön széles fehér kendő van, az ingükben pedig, ők is úgy hordják az apró terhet, mint a férfiak...

Kanyarodik a kocsink egyszerű falusi kunyhók között.

Kicsi kunyhók ezek, a falú maga se nagy és én mégis bizonyos ünnepséget érzek, a mikor a paplakba befordul a subprefektus kocsija.

Klézében vagyunk, a hol 1873-ban a mi megboldogult nagy Szarvas Gáborunk tanulmányozta a csángó nyelvjárást. A Petrás Incze Klézséjében, a ki Rokonföldi néven irt a Nyelvőrbe apró népnyelvi közléseket.

Javakorban levő minorita páter fogad bennünket. Magyarul köszön, magyarul szorítja meg a kezemet és én úgy érzem, hogy csángó útamban egy kedves és fontos stációhoz jutottam.

Kárpáti Grácián, így hívják a mostani klézsei papot, minorita páter, a ki egy pár évi tanárkodás és magisterkodás után került ki Moldvába az ideszakadt magyarok lelkiatyjáiul.

A legnagyobb hatalom, tekintély, a legkedvesebb személy a lelkész, az ügyvéd, a doktor egyesül ebben az egyszerű emberben.

Jól ismert elődjét, a hirneves csángó származású papot rablók fosztották meg híveitől. Éjnek idején rontottak rá s 1886-ban elvették a mije volt, az életéből is csak annyit hagytak meg, a mennyi elég a halálköltségre.

Ott nyugszik a klézsei temető kicsiny kápolnájában, a hívők az ő tetemei felett tapodnak, a mikor egy egy másvilágra szakasztott kedvesüket kísérnek utojsó útjára. Fakereszt van a földbe állítva azon a helyen, a hol tetemei fekszenek. Ez van rávésve primitív formájú betűkkel:

„Tisztelendő Pater Petrás János klézsei megyének 45 esztendősi lelki pásztora itt fekszik. Kimúlt ez világból a rablók keze által, életének 75 esztendejébe, papságának 50. esztendejében, szeptember 6. napján, Anno 1886.“

(Egy kis hiba van ebben, csak 42 évig volt Klézseben, 3-ig Pusztinában.)

Petrás után hatan is megpróbálkoztak a klézsei megyével, a hetedik maradt meg: Kárpáti Grácián.

A népet becsületre szoktatja, iskolát alapít, most templomon fáradozik.

Klézse maga alacsony hegyek közt fekszik, a Szereth jobb partján. Három részből áll: Alsó-, Felső- és Buda-Klézse. Lakosainak beszéde még nem az igazi csángó beszéd. Sok benne a székeleyesség s az az eredeti csángó tulajdonság, a mely csak még a slavo-niai magyaroknál van meg: tudniillik, hogy másképp ejtik a sziszegő hangokat, mint mi, úgy, hogy mintha így beszélnének: dicsértesszék a Jézusz Krisztus — még itt ritka.

A primár végzi a falu ügyeit. Földmíveléssel foglalkoznak. Résztint a maguk, résztint a bojérek (nagybirtokos nemesség) földjét művelik. Nagyon szorgalmas, nagyon munkás nép. Maga a subprefektus mondta nekem, hogy a csángók minden más munkáson túltesznek szorgalomban, munkaszeretben.

És azért mégis gyűlölt *ungurok* ők.

Vannak falvak, a melyekben még a zsidók is csángóul beszélnek, mert hiszen tisztá magyar a lakosság, (Klézse, Forrófalva, Bogdanfalva, Luri Kalugara, Szabófalva stb.) mégis csak egy bizonyos rezignációval szabad érintenünk a csángókérdést.

A román nyelvű elemi iskola, a talján papok, világos, hogy nem használnak a magyarságnak, de hát csak nem kívánhatjuk a román kormánytól, hogy magyar iskolát állítson, magyar papokat küldjön!...

Pedig a katolicismusnak sem ártana egy kicsit a

dologra térni. Ezek az emberek csak addig katolikusok, a meddig magyarok és itt éppúgy magyar vallás a katolikus, mint odahaza a kálvinista.

No de ne politizáljunk, ilyesmi árt a nyelvészgyomornak. Inkább örülünk!... Vagy igaz, hiszen mi fordulatot jelent az a nagyvilágban, hogy én Petrástól írói hagyatékot találtam, fényképet is, hogy még mondatöredékem is van a csángók eredetéről? Ilyesmin még — ennivalót se igen kap az ember... .

jul. 4.

Nagyon jól aludhattam az éjjel, mert reggel költetni kellett. Végig kocsiztunk a déli csángók nevezetes falvain, Forrófalván és Bogdánfalván át visszakerültem Nagypatakra, a hol elköszöntem Kárpátitól és Fodor Márton, a leggazdagabb csángó bádogfedelű házában telepedtem meg.

Valóban a nagyvárosi pompa, elvegyülve a csángó egyszerűséggel a legérdekesebb harmóniában él ennek az embernek a házában. Százerek ura ő, van szalonja, a hól kényelmes pamlagok várnak az emberre, fekete kávé izik ebéd után, ha vendég jön *dulcsász*-szal kínálja (édes befőttféle), és mamaligát eszik, csángó a viselete és a gyermeke úgy ruházkodik, mint otthon minálunk a kondász trónörököse.

Talán nem hazudok, ha azt mondom, hogy nincsen a Klézse-vidéki csángók közt szegény ember. E tájon szolgálatba máshoz, különösen idegenhez kevés megy, úgy, hogy a pap is csak ősszel s akkor is nehezen kaphat embert.

A nagyon aztán sokat ront az erkölcsük. A gyermeküket egymásba házasanak, ha nem óvnák meg ettől a jövőt a papok, nehogy megoszoljon a vagyon; a pénzt csuprokba gyűjtve, a küszöb alá ássák és mint ma magam tapasztaltam, 88 éves aggastyánok mennek ki a mezőre, a szőlőbe, hogy kiaszott kezükkel is használnak valamicskét.

Valami bámulatos előttem, hogy ezek az emberek, bár évszázadok óta elszakadtak hazuról, mennyire magukon viselik az erős magyar nemzeti vonást. Körülvesznek, kérdegetnek, érdeklődnek a magyar viszonyok iránt.

Csak egy hiányzik náluk, a mit nem hittem. A jó Isten tudja, mért nincsen költészetük, vagy miért olyan önállóan az, a micske van.

Munkácsiék (Munkácsi Bernát a híres nyelvész, az orientalista Kunossal 1880-ban szintén megtették ezt az utat) beszéltek, hogy keresték, kutatták, a dalokat, de — hiába. Dalokat eddig én sem találtam. De egy vékony kis mondáscskát mégis Estyefánról, a híres vajdáról, a ki Forró János, Csángó magyar ember lányát vette el.

Forró János leánya magyar maradt, magyar leányokat tartott szolgálatban. A mikor ezek kiszolgáltak becületben, a vajda földet adott nekik jutalmul. Innen lett e Forrófalva elnevezés.

A beszédjük itt már sajátosabb. Az asszonyok különösen nagyon selypítenek, úgy, hogy az ember azt hiszi róluk, hogy gyermekek.

Hej pedig, de férfias feladat az, a mikor az asszony úgy kapál, hogy mellette fekszik a teknőben a kis csecsemő!

*

Forrófalva, jul. 5.

Ma van először szerencsém ahhoz az öreg paphoz, aki Forrófalván van és a ki mellett egy fiatal olasz lelkész atyáskodik.

Egy kis felhő... .

Páter Dominik olasz ember, de már 40 éve eszi a magyar kenyeret. Kitűnően beszél és ír magyarul. Itt hever a kanapén velem szemközt. Becsületes

arczával, világossárga szemével, hogy rám tekint, elfog a keserűség, a borzalom, elszorul a torkom.

A kezében zöld lombot tart, avval űzi el magáról a legyeket. Alsó ruhája rám villog a fekete reverenda alól, a mikor beszédközben egyszerre megakad, bámul szemei elnedvesednek, az ujját a homlokára nyomja, rámered... .

40 évig pap volt és most a paralizis hosszú, kinzóan lassan sötétülő poklán megy keresztül. „Életet hirdetett a síron túl és halált mutat a síron innen.“

És ezt az életet még féltetni is kell a rablóktól. Fiatalabb korában bátrabb volt, most egyre remeg.

Az említett rablás még jobban megrendítette... . Ej, hát hol is vannak ezek a közbiztonsági viszonyok?

Románia Magyarország tőszomszédságában fekszik, Európa közepe táján.

Bocsun, jul. 8.

A fiatal forrófalvi páterrel ültünk a kocsin, a mely Dzsoszén (valaha Diószén volt) felé tartott. A Szereth gyönyörű völgye volt előttünk, apró hegyeivel, tarha táblaival. Oldalt minden perczen egy-egy dicsértesség hangzott fel a szomszéd falvak csángóitól, a kik asszonyostól, gyermekestől jöttek a dzsoszéni búcsura.

A Szerethen komp vitt bennünket keresztül. Azután még volt egy kis hegyi útunk és megérkeztünk.

Valóban olyan szép képet ritkán láthat az ember életében, mint egy ilyen csángó búcsun.

Minden oldalról tódul a nép a kis hegyre, a melyen nem éppen a legszilárdabban áll a kis templom.

Az erős juliusi napsugárban vakítóan ragyog a férfiak tiszta fehér inge, gatyája.

Az asszonyok pedig valósággal magukra szedik a színek teljes rendjét.

Katrinczájuk, fatájuk leginkább sötét színű. A nyakukban annyi a kaláris, a láncz (már t. i. a kinek szeretője van, mert a láncz a nyakon azt jelenti, hogy a gazdának van szeretője), hogy egészen eltakarja ingüktől amúgy is teljesen elfedett mellüket.

Fehér kendő van a geczájukon (a fejen levő hajkoszorú), vagy fehér fátyol libeg le róla, a mely alól felénk villognak a hajon logó talmi arany, ezüst szálak. Fülüket gyakran pávatollak takarják, fejükről tarka szalagokon csörögnek a rézérmekek és fejükön valóságos gyöngykorona ékeskedik.

Ruhájuk tarkasága, barna arcuk erősen emlékeztet a mi cigánylányaink öltözetére, füstös ábrázatjára.

Férfiak, asszonyok ájtatosan járják körül a templomot, a halmot és így madártávlatból nézve a sok széles fehérkendős asszonyfej olyan keleties színt ad a látványnak.

Az ájtatosságnak vége szakad, a mikor eljön a dél. Vigan falatozunk a kántor lakásán.

Az asztaltársaim, a szomszéd falvak papjai éppen nem életunt emberek. Esznek, isznak, még többet vitatkoznak.

Egyszerre fülemben cseng egy ismerős melódia. Ugyanaz a telivér melancholia, a melyet Bukarestbe hallottam.

A legények, a leányok tánczra perdülnek odakint. Két cigány huzza a rikatót. Legények, leányok egy körbe fogódnak és úgy járják.

A nóta oláh, az emberek beszédjükbe minduntalan oláh szavakat kevernek, engem alig értenek... csoda-e, ha abban a lassú tipegésben, berogyott tárgyú mozgolódásban hiába kerestem a magyar vonásokat?

Párosával itt mentől kevesebbet járhatják, — jól rendezték be a tisztelendő páterek.

A csángó legény s a csángó lány túlságos magyar vér, szóval, no rendben van így a dolog.

Bogdánfalva, jul. 9-én.

Nótázgatás.

Csendes zörejjel borulnak össze a paróchia árnyékos fáit. Alig-alig lebben egy kis szellő felénk a magas hegyektől, a melyek puji adnak a népnek, kenyeret adnak, mindent.

Nagy a meleg, szinte tikkasztó. De azért az „ógrádába“, a bogdánfalvi pap udvarán szól a nóta, lassú hullámokban. Csorog az izzadság a fiatalok arczáról, különösen a legényekéről.

Hogyne volna melegük a melegben, a meleg kalap alatt?

Tréfából megmértük a minap egy csángó legény kalapját. Se több nem volt, se kevesebb, mint egy kilogramm. Mert a sok czifraság is csak nyom, a mit kiki a szive szerelmétől kapott. A gyöngédnem itt nem ül az asztalfőn, kapálni szokott kint a mezőn, de azért legalább egy negyedrészt kilogrammallyal itt is több keresztet visel a legény, a mint érezni kezd az ő csángó „szüve.“

Nagyon nehezen, hosszas rábeszélés után bejön velem egy pár csángó leánv nótázni.

Igy nyári időben nehezen jut eszükbe a nóta, mert a mikor dandárja van a munkának, akkor a dal legfeljebb csak a templomban él.

Téli estén virágozik e falvakban a költészet. Őszszegyűlnek a „guzsalyas“-ban és aztán folyik a szó, a nóta, talán czuppannak is... csitt meghallja a páter.

Ő maga nótázza őket s mégis úgy szégyenkeznek, nem akarnak nótázni.

Barna, napsütött az arcuk. Szégyenkezve néznek reám, össze-vissza nevetnek, a mikor a fülükbe hangzik az én magyar beszédem.

Dalolni nem tudnak, nem is tudhatnak, mert nincs jó nótájuk.

Lágyan zsongó, szélesen hullámzó a zenéjük dallama. Alig különbözik egyik dallam a másiktól.

Úgy énekelnek, mintha félnének, hogy meghallja az uraság; mintha attól tartanának, hogy jön a tatár, a török, a muszka és elviszi pénzüket, boldogságukat, becsületüket...

Se nem kövérek, se nem soványak. És nem is olyan tűzes tekintetű lányok ezek.

Valóságos keleti típus. Tekintetük nem ragad el, nem fordul villámgyorsan, hanem széliden, nyugodtan bájöl el.

Nyúlánk arcz, vékony karikás szem jellemzi őket, azzal a selymes pillantással, a melylyel a keleti lányok hódítják meg a világot.

Valószínű, hogy nótáikban nem sok az eredeti csángó vonás, sok bennük a székely elem. De hitvány voltukban van valami meghatározó és érzéki elemekben valami — megdöbbenő.

A csángó a szerelem népe. Lány 14, legény 16 éves korában kezdi a romantikát — vajjon meddig bírja?

Megfelelnek-e kérdésre a ránczos képű fiatal asszonyok és a sárga bőrű, összetört férfiak.

Lúzi-Kalugera, jul. 14.

Az eső most az én legnagyobb ellenségem. Ha esik nem mozdulhatok ki a tanyámról, nem tehetek semmit sem. Így szorultam egy pár napra Bogdánfalvára, így voltam kénytelen Bákóban is tanyázni egy kicsit.

Ezt nem bántam meg, legalább valamennyire megismertem az én rezidenciámat.

Körülbelül 15000 lakosa van, de azért kőből vannak az útjai. Az is igaz, hogy villanytal van kivilágítva, hanem csak petróleummal. (E vidéken sok a petróleumforrás.)

12-én estefelé elcsendesült az idő. A lebukó nap sugarai tiszta felhőtlen égre verődtek vissza és ez nem-

csak azt jelentette, hogy már nem lesz eső, hanem azt is, hogy a kertben lesz katonazene.

Ez a kert kopasz egy kicsit. Ha nem állana a kellős közepén a nagy Alexandri mellszobra, azt hinné az ember, hogy valami régi sétatér történeti maradványain tapad.

Ma még más is megváltoztatja róla való véleményünket. A sok világos ruhás asszony, férfi, a kik itt sétálnak a zenekioszk mellett.

Egy kis Stefánia-utat látok magam előtt, de ferelmes gyorsasággal rohanó kocsik nélkül.

Katonák civilekbe kapaszkodva sétálnak, gesztikulálnak, éppen mint minálunk idehaza a „terményügnökök“, — ez nem gúny, hanem magasztalás. A sok papa zsebét megsínylő uniformis itt nem teszi az embereket úton-utfélen vagdalkozó, cifra félistenekké.

A katonák meglehetősen fujják; igaz, hogy francia darabok ezek, de hát a francia zamatot meg kell szokni Romániában, a hol a szolgálók is úgy köszönnek már: „bonzsur!“ Bizony kedves volt ez a sok románul csevegő tehérnép tarkaságával, párizsi bájával.

Mindezek a modern képek egy disharmóniát kellettek én bennem, a mikor másnap hajnalban amolyan régi módon, abrakra sose vágyó két paripámon törekedtem Lúzi-Kalugera felé.

A törekvés 3—4 óráig tartott, de silány is volt a cél kezdete. Egy remeteéletet élő paphoz kerültem, a ki olajos salátát szokott ebédelni nagyon száraz kenyérrel.

Már csinosabb volt a cél vége felé. A nyelvészkedő nem örül, mint a sorsjegyes ember a nyerevénynek.

Az itten való kántor derék, bort meg nem vető vén ember, a ki találkozásunk első pillanatában kacsóval a kezében erősítette meg régesrégi barátságunkat.

Este magához hitt egy pár csángó lányt.

Efféle rigmusokat daloltak:

Ez az este és eljőve
S én szeretóm el nem jőve.
Vaj nem szeret, vaj nem lehet,
Vaj mász szeret, che lehet.

Agyon is az isten neki,
Szébbet jobbat mind én vótam
Mek kel mongyam szeretómnek,
Ne tareson engem csufjának,
Szereteje bolondzsának,
Csizmabeli kapezjának.

Klészse, jul. 16.

Még tegnapelőtt a rekecsunyi búcsun azt hittem, hogy e datum mellett más helynév fog állani.

De hát itten a csángó vidéken, közvetlenül az Uristen után, következik a Szereth folyó.

Úgy volt, hogy a rekecsunyi búcsúról, a mely csak abban különbözött a dzsoszénitől, hogy rajta kevesebb volt a hívő — Szász-kútra megyek. Onnan aztán lekerülök Ploskuczénba, erre a kis híres csángófészekre.

Szász-kútra el is jutottam tegnap. Bodó Ignác uramnál háltam meg folytonos fogvicsorgató rémekkel álmodva.

Bodó Ignác ugyanis a cipésmesterség székelymagyar képviselője Szász-kúton, a cukorgyáros oláh városkában. Vagyis inkább a mellett, a cukorgyár szomszédságában alakult falucsukában (Poncsesztin).

Mondom, cipésmester és minthogy magyar is, vendégszeretői elragadtatásában, örömeiben raktárul és szalonul szolgáló szobájában dültem le éji nyugalomra.

A szoba alul szoba volt, butoros szalon. Ámde felül raktár. Megértjük a dolgot, hogy az eladandó cipellők a menyezethelyettes plafonon csüngöttek.

Kint ragyogott a hold. Sugarakat küldött a fényes bőrökre, innen származtak vigyorgó álmaim.

De Ploskuczenban mégsem írhattam e sorokat. Mert nagy ur a Szereth. Mindjárt az Uristen után következik. Megdagadt, elszakította a hidat, nincs Ploskuczén.

Úgy magamban egy kicsit örültem is ennek, Ez a Ploskuczén rossz hirben van. Hegyektől, erdőtől és a Szerethről elszigetelve fekszik, Adzsud mellett.

Lakosai selypítő csángók és furcsa magyarok. Csontos, erős emberek, de náluk megesik, hogy elkergetik a papot, hogy megtámadják az idegent, senki se jár szívesen a ploskuczeni határon.

De a Szereth csak a jó Isten után következik, csak a második.

Süt egy kicsit a nap, a víz leapad, a Szereth megalázkodva, nyugodtan hömpölyög tovább rendes medrében, én pedig egy kis kerüléssel szemökbe nézek a hirhedt ploskuczeni csángóknak.

Jul. 18.

A víz nem akar apadni sehogyse. Ma hajnalban elszekereztem a Szerethig, de hát hatalmas hullámai még mindig büszkén nyaldosták a szétroncsolt komp libegő gerendáit. Visszatértem hát Klézsébe. Ott magam mellé ültettem a mosolygó primást és elmagyaráztattam magamnak a csángó leánykérés – szerelmesekre itt is keserű – formalitásait. Nevetve diktálta az egyszerű szokásokat, minduntalan kérdezve, hogy ugyan mire jó ez, hogy tán még nevéssenek egyet Nagymagyarországon a csángó szerelem apró keservein?

Jul. 19-én

bent voltam Bákóban.

Délelőtt láttam egy román temetést, este pedig esküvőt. A nap már csaknem felhagott delelő pontjára, a mikor elvonult előttünk a hat lovas gyászkosci. Lassú menetben lépdelt előttem a tömeg, jól végig néztem a barnult képű, talpig feketébe öltözött gyászoló férfiakon, a kik sírva vezették gyermekeiket, a mindnyájuk anyja, az apróság kedves nagymamájának teteme után. Elöl négy ember vitt a hátán egy kis házikót, a melyben kalácsok voltak, mindegyikbe gyertyaszál szúrva. A szegények kalácsa.

S a mint a nap lebukott egy más világba és ráborult a városra az éjszaka fekete kendője, kigyúladt a templomban a sok gyertya és ragyogott a sok fényesség az oltáron.

Majd meg felhangzott a kitünő kar éneke s az összehérsélt vendégek nesztelenül lesték a jegyesek beléptét.

Egyszerre kint megharsant a katonazene s bejöttek a várvavártak.

Szép nagy szakállas oláh pópa koszorúzza meg a szerelmeseket...

De a menyasszony ruháját se bírálhatják örökké a barátnek. A czeremónia bevégeződik, kivonul a vendégsereg a nagy fényességből, ki a nagy, nagy sötétségbe, a hol csak imitt-amott világít egy-egy petróleumlámpa, az is: tétova világával.

Jul. 20-án.

Ha a Szereth nem akar engedelmeskedni nekem, engedelmeskedem én a Szeretnek. Majd csak megunja a dagadást. Van időm várni: ide fent a Román mellett lakó csángóknál.

Egy óra hosszágig tartott, a míg Bákóból Románba ért a vonat s Román után az első stáczió, Mircsestin szállottam le. Egy félóra alatt begyalogoltam az egész moldvai csángóság legnagyobb telepére, a Romántól északkeletre eső Szabófalvára. 3400 katolikus magyar él itt Szabófalván, a Szeret és Moldova között, tiszta sík vidéken, termékeny földek között. Kétromán ember van a faluban: a notár és a tanító. Ime annak magyarázata, hogy Szabófalvának is van egy olyan

része, a melyik elfelejtette teljesen a magyar szót, s a ki nem felejtelte el, úgy beszéli, hogy minden hatodik román szóhoz ragaszt egy magyar képzőt.

Nagyon szívesen fogad az olasz páter (Liverot), a ki beszél csángóul? — olasz accentussal — mégis szomorú vagyok.

Munkácsiék, a mikor hazajöttek a csángóktól, azt írták, hogy az igazi csángók Szabófalván vannak.

Ezek hát azok az igazi csángók! Vasvillával kell kihámoznom belőlük az érdekesebb nyelvi sajátosságokat és mikor már találtam valamit, kisül, hogy valami oláh szerkezet zavarta meg a csángó zavaros nyelvérzékét.

Ha oláhul beszélnek, kaczagják őket az oláhok, magyarul nem tudnak, mert csak egymásközt, odahaza gyakorolgatják, azt is csak addig tehetik, míg fel nem nőnek románul tanuló gyermekeik. A magyart elfelejtik, s 2—3 század mulva sokat fogja vakarni a fejét a román nyelvész, hogy az a sok furcsa formájú magyar szó, hogy is került bele az ő finom nyelvébe. 50—60 ezer (mert még többen is voltak) magyar ember magyar nyelve úgy hal meg, hogy egy pár kölcsönszó a kóppott fejfája.

Hiába spanyol földön így terem a szegedi paprika.

Jul. 21.

Üres nap sok sugárral. Reggel bentjártam Románban, csinos város, a román kerület székhelye. Az emberek az utcán megállnak a könyvkereskedés előtt és szörnyűlködve tárgyalják a képekről a kinaiai kegyetlenségeit. Egytől-egyig mind bur-európai párti.

Amoda meg rövid nadrágos gépészek állanak. Gépészeknek tetszenek kék ruhájuban, de biz azok nem gépészek. Nincs gépjök, nincs semmijök: azok emigránsok, vagyis: zsidók. Romániában nem üldözik a zsidókat. Nem bizony. Egy hónapja lesz, hogy itt vagyok, én még egyeilen-egyszer se láttam, hogy kergették volna őket.

Falun nem lakhatnak, iskolába nem járhatnak, az államhoz a télen könyörögtek Bukarestben, hogy mennek havat seperni, olcsóbban, mint akárki, — de hiába; földjük se lehet, a falat kenyeret sem ohetik meg, míg még akkorát nem adtak végig a hivatalnoki karnak. A cigányok paradicsomi helyzetben vannak e zsidókhöz képest.

Miért? ez a beszédrész ismeretlen Romániában. Imé, így tanulják Romániában az orosz grammatikát.

Áldják az emberek a nagy meleget, hisz a pujanak (kukoricza) jó is, de én előttem nem ujság ez. Az Alföldön sokszor nem látom a délibábot, úgy izzadok.

Jul. 22.

Ma hajnalban elmentem a páterekkel a szabófalvi parochia fiókjaiba. Pilestin csak rövid ideig maradtunk, onnan átkelve a Moldova kompján Korhánába kerültünk. Alig lakik itt vagy 50 magyar gazda, a kik fent a hegyen építettek egy kis templomot maguknak.

Reggel elfeledkezett rólam a reggeli, sok része volt ebben ama meghatottságban, a melylyel a korháni kántor orgonátlan és elég tompa énekét hallgattam.

Sokkal kellemesebb multság volt délután, telt gyomorral bámulni a szabófalvi órát.

A déli csángó lányok tarka ruházata kismiska az itten valókéhoz képest. Némelyik leánynak a feje 5—6-szor beleferne a fején levő kendőkből, gyöngyökből készült díszbe és a nyakukon annyi az olvasó, hogyha meg akarnók mérni, a dekát kinevetné a nehézségük.

Hogy azok a mindennap templomba járó, ájtatos képű, barna lányok, nem épen olyan ájtatosak, sőt egyebek is, arról meggyőző bennünket a csángó költeszet.

Itt ilyesmiről abszolute szó sem lehet. De mégis,

nagy nehezen csikartam ki egy pár legénytől néhány rimes mondást, tánczi kurjantást, de bizony kevésben nincs a gyermek nevén nevezve.

Eddig tart a szabófalvi csángók költészete.

A Moldva partján, júl 23.

Zajongnak, susognak a Moldova haragos hullámai. A minap még az egész völgy az övé volt s most, hogy ráragyogtak a román nap éles sugarai, vize megapadt, eloszlott keskeny medrekbe, árkokba.

Lubiczkol a vízben Pildesti és Szabófalva arisztokrátiája. Barna, vézna testükről lefut a víz, csapkodják a hullámokat, a melyek neki-neki kapnak testöknek, de azután kudarcot vallva, haladnak tova, messzire a Szerethbe, onnan a Dunába, hogy elvegyüljenek avval a vízzel, mely hazulról jön.

Pedig nem sok okom van haza gondolni. Martinás Antal az egyetlen pantallós csángó, jobb, ügyesebb vendégbarát, mint a szabófalvi beteges pap.

Miután meg magyar ember, szeret is egy kicsit politizálni.

Mélabúsan beszéli, hogy a nagymagyarországiak nem sokat törődnek ideszakadt testvéreikkel.

Gazdagok, hiszen „nincsen egy isz csángókból, ki kolduszkoggyék.”

De azért a csángó csak „egy gyerek, a melyiknek nincsen apja isz, anyja isz.”

Valami nagy ősi honszeretet foszlányai szólnak hozzánk azokból a tárgyaltalan sóhajokból, a melyekkel egyik-másik Nagymagyarországra gondol.

És sokszor nagyon is józanul beszélnek ezek a sóhajok.

Szinte bámultam, a mikor egy helyen azt halottam:

„Szánom sz bánom, hogy a magyarok nem néznek a csángókra, mint az oláhok a transzilvániai oláhokra.”

Én pirultam, mikor ezeket hallottam....

Hazafelé megálltunk egy kicsit a pildesti halastónál. Összehalásztunk egy kis vacsorának valót s így tértünk meg Csángóország fővárosába, miközben haragosan, veresen nézett vissza a nap a felhőfoszlányok mögül.

Jul. 24-én.

...Egy kis ablaka volt a Kicsi Mártonék kunyhójának Trajánban. Apró, négyszögletű volt ez az ablak. Egész nap ez vitte a világot be a kis kunyhóba..

És hogy a felhők megharagudtak odafent egymásra, hogy egymásnak mentek és tüzes csókot vetettek a beborúlt égre, ez a kis ablak megtelt veres, tűzveres sugárral, tűzsugarakkal, a melyek sárga fényt vetettek miránk, a kik ijedten és tehetetlenül néztük a mindent elemésztő Istenítéletet.

Lobogva kapkodta magába a tűz a gerendákat, majdan egész fedelet s az imént még korhadtt, fekete fadarabok, lángolva, tüzesen omlottak be, a négy kopasz fal közé.

...Messze-messze valamelyik bojér telkén vas-tag gunya alá bújtak az arató csángók. A zuhogó eső megakasztotta a munkát. Istenem, Kicsi Mártonék gondolnak-e most arra, hogy odahaza a falu népe keresztet vetve, sopánkodva veszi körül az ő egyetlen vagyonkájuk, kicsi kunyhójuk üszkös nyomait?..

Én is jól megáztam. Martines urammal bementünk reggel Románba s mire megtettük visszafelé a fél utat csurom víz volt rajtunk minden.

Dideregve menekültünk egy trajáni fedél alá, a mikor nagyot dörgött az ég... mi elszédültünk s alig tért meg a nyugalmunk, közvetlen közelünkben, alig egy hajításnyira gomolyodott felfele a füst, a mely a felhők között elveszett boldogságot fog jelenteni.

Vajjon, ha az a hajítás semmire redukálódott

volna, mit érezne most egy anyaszív, hogy az ő gyermekének nagy ábrándjai megvakultak egy villám halálos fényétől.

.... Mégis jó, hogy nem esett meg erre a kérdésre a felelet.

Jul. 28.

Ragvógó hajnalban indultam el Szabófalváról a miresesti gára (állomás) felé.

A mikor elhagytuk a falut, még hűvös szellő fútt felénk a letarolt mezők felől. A kukoricaszárak összevissza hajladoztak mellettünk s távolról látszott a cséplőgép füstje, de csak alig hallatszott a zakatolása.

A mikor megérkeztünk az állomáshoz, már gyöngyözött homlokunkon az izzadtság.

Készakarva kelleténél hamarabb érkeztünk meg az állomáshoz. Mircsesti nevezetes hely a román költészet történetében. Ott halt meg, ott nyugszik a modern szépirodalom titánja, Glorias Alexandri.

A csángó, de már magyarul nem tudó faluban lakik a holt költő felesége. Szolgái magyarok, tán azt a kertet is magyarok munkálják, a hol deszkából öszszeszegezve áll egy kis kápolna?

Kivülről alig látszik annak, a mi. Egy fekete bódé. De belől egy ifjú nemzet csodálata nyugszik, számtalan sok hervadt koszorú alatt.

A kápolna tövében téptem egy kis virágot emlékül... Egy nemzet csodálta, imádta, — én leborulok nagysága előtt.

Délben megérkeztem Klézsére.

Hátha most már megunta a Szereth a játékot? Ma délután megyek megint Szászkuutra s onnan abba a bizonyos Ploskuczénba.

Jul. 29.

Őszintén bevallom, a mikor ma reggel elindultam Szászkuutról, három dolog volt a zsebemben: notesz, plajbász és revolver.

Az érdeklődés félelemmel viaskodott bennem. Hogy fogadnak ezek a moldvai magyarok közt általánosan rablóhírű, vad csángók?

Utunk mellett, túl a szászkuúti czukorgyáron, rongyos sátraik alatt már tápászkodtak az arató cigányok. A Szeret felől jövő nap alásütött a pillájuk alá, s ők kelletlenül nyújtogatták barna testüket.

Átmentünk Adzsúdon. Kenyeret, pereczet vettem a rablófiaknak.

Következett a Szeret, rozoga fahidjával. Majd kirázódott a lelkem.

Ez volt a romantika „előzete”, olyanformán képzeltem. A hidon szerencsésen átjutottunk, nem szakadt le alattunk. Következett egy erdő. Ime a második szellő.

A harmadik maga Ploskuczén volt. De nem minden fordulat nélkül.

Utítársam, a Bodó Ignác fia magyarázta meg nekik, hogy ki is ez a „spion.”

De a mikor én megmagyaráztam nekik, még akkor sem táncoltak örömmükben.

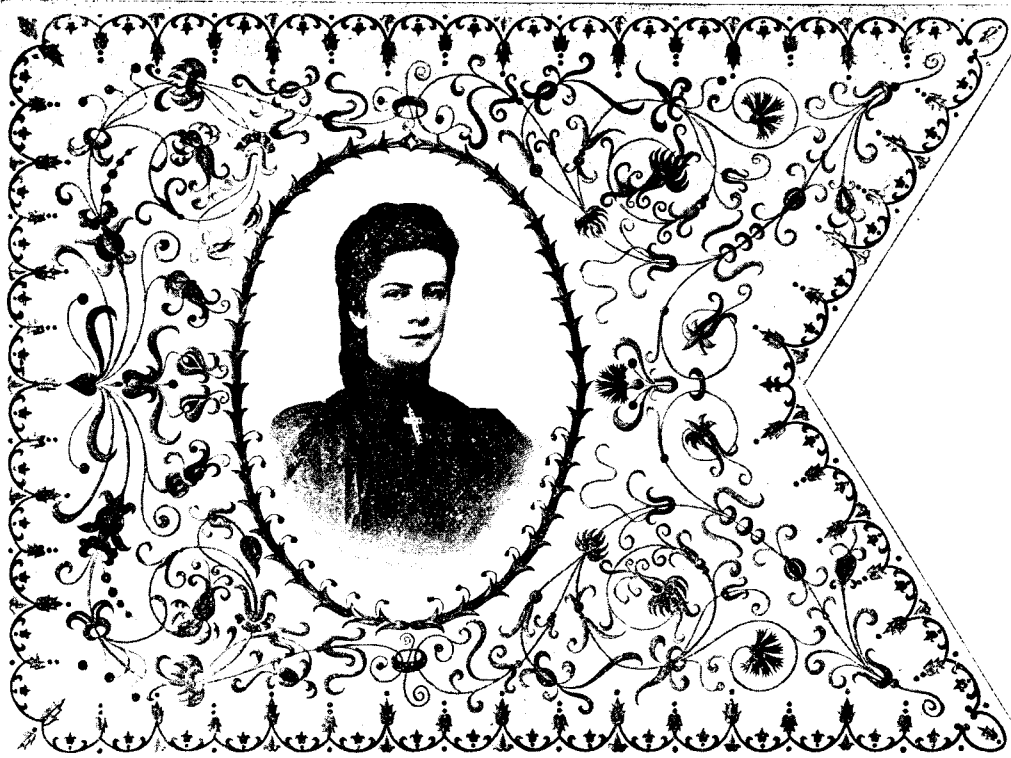
Szépen, szeliden behíttak magukhoz, megkínáltak étellel, itallal. Nem is hizelegtek egy cseppet sem. De azt mondhatom, hogy Klézse és Szabófalva kivételével egyetlen falu sem volt csángó útamban, a melyikben olyan józan, olyan eszes gazdákra akadtam volna, mint itt.

A Szeret, h egy erdő és a hegyek zárják el Ploskuczént a többi világtól.

Nyelvükben sok a megőrzött igazi csángó sajátág, — azért kellett itt is megfordulnom.

Lakosaiban sok a magyar vendégszeretet és — legalább én, a hogy tapasztaltam, — a becsület.

Ezért tessenek egyet mosolyogni az én revolve-remen.

AZ E. K. E. ERZSÉBET-LOBOGÓJA.

Valéni, aug. 1.

Az ostor a végén csattant és pedig romantikusan, de a romantika nagyon vizes volt.

Ez az egy falvam volt még hátra. Igazi csángó falu, a melynek lakosai jórészt Szabófalváról kerültek ide.

Hogy miért, azt csak a hagyomány után tudom megmagyarázni.

Valami bojár van a dologban, a ki nagyon rosszul bánt a magyarsággal s a ki miatt hagyták ott hazájukat a szabófalvi magyarok.

Lakik benne vagy 80 gazda családotul, a kik mind csángóul beszélnek, de oláhul is tudnak természetesen.

Meglátszik a beszédjükön, hogy a szomszédban, mint pl. Vladinkón, sok a székely.

De a míg én e szelid tapasztalatokhoz jutottam, addig öt óra hosszának szakadó zápora verte ki rajtam az ő hűvös romantikáját.

Még nem esett, a mikor Klézséről elindultunk, 11 óra körül lehetett, neppal.

De még a Szereth előtt megeredt az eső, úgy, hogy mire a folyóhoz értünk, a kompig is vizen kellett gázolnunk.

Csak átkerültünk rajta. Utána megkerülve Tamási-t, ezt a kis oláh falut, visszafordultunk délnek s vagy 8 óra hosszáig tartott, a míg a rendes körülmények között 1 órányi utat megtettük.

Az ok két forrásból fakadott.

Az első forrás a sok felhő volt, a mely olyan bőségesen ontá ki tartalmát az amúgyis nehéz hegyi útra, hogy egyetlen lovunknak percenként két perces stációt kellett tartani.

A másik egy emberfejből eredt. Tökfejnek nem nevezhetni, mert inkább hasonlít a birkafejhez. A fuvarosomról van szó. Elindult velem a nélkül, hogy tudná az utat és jó kavicsos országút helyett elvezetett mély pocsolyákon, ragadós agyagon, zugó hegyi rengetegek közt, úgy, hogy csak néha jutott eszembe a még nagyobb bajom, az, hogy éhes vagyok.

Fáztam is, éhes is voltam s mindezek miatt elfelejtettem azt, a mi leginkább rám fért volna: nem féltém.

Lám még a csángókhöz is eljutott a „nimet“ híre.

*

A mi ezután következik, az az Adzsud-Tirgu-Okna-Gyimesi vonalon történt meg. A közepsőn megháltam egy éjjel és azután megbámultam azt az utat, a melyet a vonat Tirgu-Okna-tól a következő állomásig megtett. Valóban ez a darab vasút a mai vasútépítés remeke. Egy fél óránál tovább tartott rajta az útunk és közben sohasem mentünk rendes uton, mindig csak hidon, alagúton, magas töltésen,

A gyimesi szorost nem írom le. Nézzék meg valami jó képeskönyvben. Ott is gyönyörű...

Hálistennek, hogy vége az én úti jegyzeteimnek, — Idehaza vagyok.

A nyugot-erdélyi párkány középső részének áttekintése.*)

rdély fentérségének az anyaország felé tekintő párkánya vízrajzilag 3 majdnem párhuzamos övre osztható.

A *délit*, mely a Godján- Szárkó- és Retyezátnál kezdődik, a maros különíti el az utána következő *középsőtől*, melyet a Sebes-Körös és Kisszamoshoz (Gyaluban) csatlakozó kapusi patak az északitól elválaszt.

A *középső tvön* belől ismét 3 egyenközű szakaszt különböztethetünk meg.

*) Ajánlhatók Bihar, Kolozs, Tordamegye térképei. Magyarország megyéinek kézi atlaszából, tervezte Gönczi P. rajzolta Kogutovitz Manó. Kiadta Pozner K. L., melyek egyenként is 25 kr-ával megvehetőek.

Csak a mikor a barátoságos ifjú pap, páter L'Étaukk házába érkeztem, akkor tudtam meg, hogy micsoda veszedelmes ósrengetegen kötögettük mi eltörtött kocsikereket.

Különben nincs nekem mit félnem Csángóországban.

A magyarok szűrő szemmel néznek rám, bizalmatlankodva, a míg nem hallják a beszédemet.

De a mikor meghallják a beszédemet, megértik, hogy mit keresek náluk és körülvesznek, kérdezgetnek a magyar viszonyokról.

Egy különösen érdekes kérdést tett.

Odajött hozzám és azt kérdezte, hogy igazán egy-é a magyarnak mega „nimetnek“ a császárja?

I. A *déli szakaszt*, mely Gyalu és Fehérvárnál kezdődő keskeny keleti szélétől nyugotnak mind szélesebbé és magasabbá válik, határolják délkeleten és délen a Maros, északon és nyugaton az Ompoly és Fehér-Körös; őrzik Arad, Radna, Soborsin, Maros-Ilye, Déva, Alvincz, Gyula-Fehérvár, Borbánd, Sárd, Zalathna, Körösbánya, N.-Halmágy.

II. A középső szakaszt az Aranyos különíti el amattól, keleti szélét Torda, Felvincz, N.-Enyed, Tövis, Gyula-Fehérvár, szivét Toroczkó, Abrudbánya védik.

III. Az *északi szakaszt* a Kis-Aranyos forrásain és a Gajna havason kezdve az egyesült Aranyos — nyugotról keletnek, — mentén Tordáig, onnan északi irányban Kolozsvárig számítjuk, e várostól pedig a királyhágói országút hosszában az északi határvonalat N.-Váradig húzhatjuk. Ezen szakasz is keskenyül *belső*, szélesbül *külső* körvonala felé, míg t. i. Torda-Kolozsvár közti keleti széle, mintegy 30 kint. mér, nyugoti kerületi íve, számítva a Bihar hegységben meredő Gajna csúcsától a Sebes-körös melletti Élcs mezővárosig, 3-szorta tágasabb.

Ezen nagy négyszög, mely Kolozs-, Torda-, Bihar-, sőt Aradmegyéken belül kiterjed hozzávetőleg 5000 km. s így Kolozsmegyénél jóval nagyobb, egy kisebb és alacsonyabb keleti és egy nagyobb s magasabb nyugoti szárnyra azon vonal által osztható, mely Gyaltól Szt.-Lászlón, M.-Léta, A.-Járán át Borrévig, (Jára Aranyos összefolyásáig) Toroczkónak irányítva húzható.

Belső széle ugyanis a szabálytalan négyszögű tányérhoz vagy tálhoz hasonlítható: az erdélyi fentérség (mezőség) annak peréme, és e perém, hasonlóan, mint a tál karimája, kifelé, azaz a külső nyugati széle felé, mely Magyarország rónáján, mint szilárd és biztos alapon nyugszik, — mindinkább felmagasodik.

Azért állnak az erdélyi részek nyug. szélének szóbanforgó emez ívdarabján az egész hegyszakasz legmagasabb csúcsai: Gajna (1468 m.), Rotunda (1406), Bihar (Kukurbeta 1849.)

Vlegyásza (1838), a Havasok Szarva v. Kürtje (Cornu Muntilor 1654),¹⁾ Briczei (1759)²⁾ Boczásza³⁾ (1792), Po-hodjei (1656), Po-

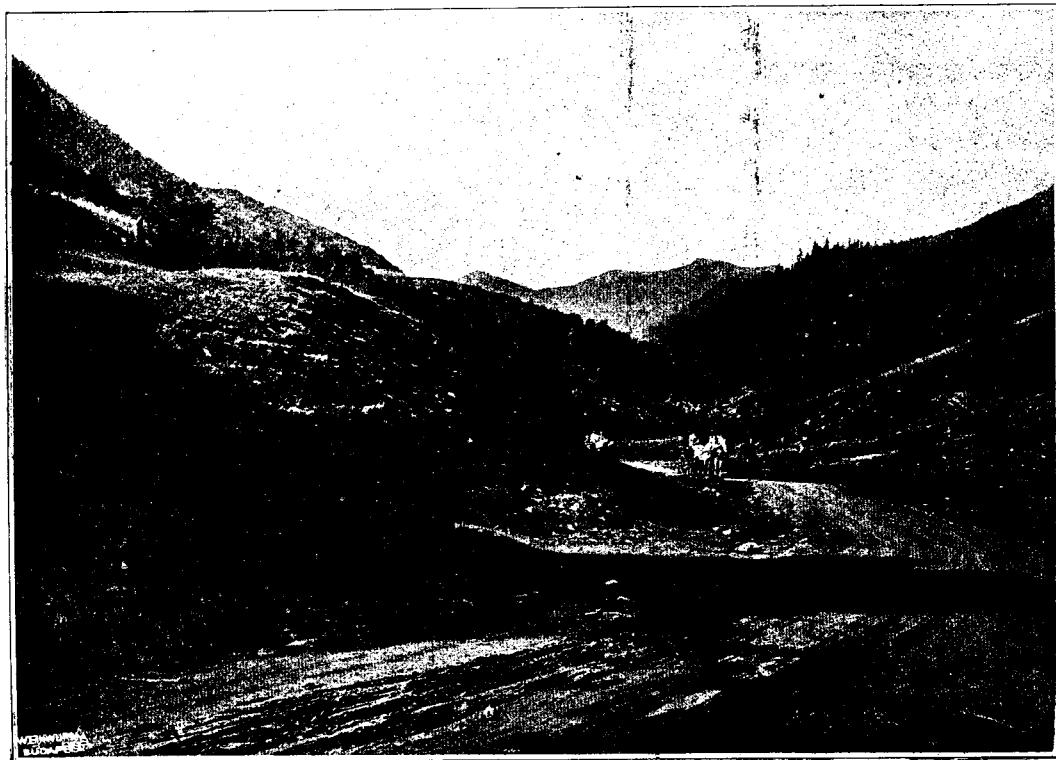
¹⁾ A Hideg-Szamos legmagasabb fekvésű Creder nevű forrásával.

²⁾ Bihar-Füred (Stina de Vale) a Jád forrása fölött, ettől dk.-re.

³⁾ A Drágán (Sebes patak) eredeténél és jobb parti oldalán.

jáni (1627), melyek azonban, valódi (absolut) magasságuk daczára tekintélyes környezetüket viszonylag nem igen haladják túl. Az erdélyrészi oldalon azon hegyekre felkapaszkodó vándor pedig csak azon pillanatban tanulja őket méltatni, a midőn tarajok tetejére, mely többnyire a vízváltató vonal is, a Szamos és Körös közt, felérkezve, hirtelen fél Magyarországot a Mátra, sőt Fátáig örömitas szeme előtt felvillanni látja.

Míg a hegy-négyszög keleti és alacsonyabb szárnya népesebb, a magasabb nyugoti rész a dolog természetéhez képest annál néptelenebbé válik, minél magasabb régiókba felszáll, úgy hogy legfelső részei ny.-on és dny.-on csak legelőkül szolgálnak és csak akkor élénkülnek meg, midőn tavasszal — május közepe táján — a pásztorok nyájaikat felhajtják és aug. 18., 20-áig azokkal fenmaradnak. A legmagasabb fekvésű falvak Marisel (1200), Magura (1215), Hideg-Havas (1100), Felső-Gyurkucza (1000), a két Albák (Gura-Rósi és G.-Albásului 600—1200), Skerisóra (763), a két Ghirda (de josn (alsó), de susu (felső), (761—784), Felső-Vidra (715), Lepus (859), Csertés (1002), Nyágra (754), Középső- és Alsó-Vidra (641), Szekatura (615 m.), átlag mintegy 900 mtr. magassági rétegvonalokon fekszenek. Magasabb részekben a falusiaknak csak nyári pajták vannak, miután a nehezebb mezei munkák közti szünetekben igás marháikat, lovaikat — a juhok külön pásztorokra vannak bízva, — takarmánykimélete vagy hiánya miatt, kivált a szénagyűjtés ideje alatt, de utána is időszakonként fel- és leköltöztetik; 1200—1500 mtr. túl, csak kaibák, (pásztor-kunyhók) vannak és mellettök stinák, a farkasok, medvék ellen gerendákkal bekerített helyek, hol a juh-nyájak pásztoraikkal együtt jó, rossz időben szabad ég alatt, akár csillag ragyog, akár eső szakad vagy hó hull, éjszakáznak azon nagyobb magaslatokon állandóan,

télen is csak az erdőőrök laknak, de azok, mint p. a dámesi 7 hónapig el is vannak a világtól zárva s csak fagyos hó idején fordulhatnak meg házaik körül vagy a szomszédságban, de akkor is csak abroncsokra feszített spárga hálóból készült kosarak segítségével.

Ennélfogva a legnyugatiabb, azaz legmagasabb rész Nagy-Havas (Muntele mare), Bihar, Mundri a legnéptelenebb; határa keleten a Drágán torkolatától kezdve Rekeczel falu, F.-Gyurkucza, Meregyó, Lapistya, Marisel, Magura, Álbák, Skerisora, Lepus, F.-Vidra falvak által jelölt tört vonal, a mi attól ny-ra esik: Rézbánya, Petosz, Gurány, Belényes, Budwósza falu, Korbunár falu, N.-Várad irányában — az 3 hó kivételével majdnem az egész évben néptelen és puszta terület Nagy-Várad, Bánffy-Hunyad, sőt Gyalu, Alsó-Jára, Toroczkó, Topánfalva, Abrudbánya, Körösbánya, Halmágy, Rézbánya városokat, illetőleg községeket, nemzetgazdaságilag véve aggasztó mérvben közelíti meg, mert azon nagy területen belül ama városok, községeknek ipartermékei, kereskedelmi czikkei számára nincsenek, nem kerülnek ki fogyasztók, vevők, a mi ama felsorolt helyek városai, de kivált Kolozsvár földrajzi helyzetét illetőleg kedvezőtlen, a könyvviteli mérleg nyomasztó tényező s azért kevés város fejlődött ki körülte. Hogy amaz elhagyatott vidékek élet és vagyonszolgálati állapotáról mindentudó napi sajtónk oly ritkán hoz kedvezőtlen híreket, hogy ama vadon nem többé szegénylegények vára, kik egykor ott balkáni hajduk módjára garázdálkodtak, az a mi állami-ságunk haladásának örvendetes bizonyítéka, mely nemcsak kormányunk, hanem a környező megyék, első sorban Kolozs-, Bihar-, Torda-, Aradmegyék közigazgatási közegeinek érdeme, de végre a környező vidék népeinek is becsületére válik.

Haj, de nem volt az mindig úgy. Midőn 2 évvel ennek előtte egymagamban a tető csúcsának három szögellési oszlopánál állva a kilátásban gyönyörködtem, a közeli pajtákból egy albáki ember csatlakozott hozzám, kiben mindjárt a kiszolgált katonára ismertem. Beszélgetés közben a közbiztonsági állapotok kerülvén szóba, azt jegyzé meg: „Bizony annakelőtte nem járhatott volna az úr így egymagára itten!”

E czikk elején említettem néhai Hunfálvi János felszámolását, melyet amaz érdemes tudós a „Magyar Birodalom természeti viszonyainak leírása“ czime alatt 1864-ben elfogadott, tehát akkor, midőn nem oly nagyon tökéletes térképészeti készlet állott rendelkezésére, mint a mai. E szóbanförgő szakaszra nézve a következők tartanám átnézetesnek:

1. Ny.-on a Bihar és annak északi része a Vlegyásza.

2. Közepett: a *Dodrin-Nagyhavasi ág* Topánfalvától és Borrévtől meg az Aranyostól a Prislop hágóig, illetőleg Kis-Fenestől Hideghavas felé vonuló nyeregig, másrészt a Hideg-Szamostól a Jára vízig. E két csoport fogó módjára függ össze; ez a két legmagasabb láncz.

3. A *Gyalui havasok* ama kettő közt és Gyalutól a Fenes patakig.

4. A Jára vize, Hesdát, Fenes patak és Aranyos folyó közti *Hesdái havas*.

5. K.-en a *Kolozsvár-tordai* hegyek. Ellenben elejtenék az Abrudbánya-toroczkói hegycsoportnak az északi négyszögbe való átnyújtása.

Úti vázlatok Móczópotámiából.

Irta: Czàrán Gyula.

V.

A úri hasadékból.

Stordai hasadékban egy hosszan nyúló hegy-lánczot metszett ketté a patak. Itt pedig ellenkezőleg egy hullámzó fensíkba véste cannon-szerűleg be 100–150 méternyi mélységre sziklaágyát. Odafenn szép zöld mezők s vétesek közt járva, nem is képzeli az ember, mily szörnyű szakadék tátong s húzódik el közöttük.

Kisebb arányai daczára is változatosabbnak, formákban s színezésben gazdagabbnak látszik e hasadék a tordainál. A sziklák imitt-amott ablak- s kapunyílásokkal vannak áttörve, vagy sötét üregek bámulnak le belőlük.

Ez a trónusán ülő bálvány-alak e képen itt a szoros legbelső részéből való: oda vonult vissza, mintha csupán itten, e kopár sziklavárak között, érezné magát teljes biztonságban. Ne háborítsuk magányában, menjünk tovább.

A berkespataki vízesés.

A Tordától Borrévre vezető út mellett, alig 100–200 lépésnyire felfelé a Berkespatakon, haragos tekintetű, komor, fekete őspala tömegek egy klammszerű sziklaszorost alkotnak s ezen természetes csatornában zuhog le négy-öt méternyi magasból e kisebbrendű, viczinális, melyet a jobbról-balról magasra tornyosodó mező kopár sziklafalak decoratív szereplése tesz főleg érdekessé.

Tonoreli templom. (Kis-Aranyos völgye.)

A mócz templomoknak is jutott valami a nagy goth székesegyházak magasba törő ámbicziójából. Maga a torony törzse rendesen csak egy pár méternyi magas ugyan: de nagyra nő az által, hogy rendkívül magas kúpfedéllel van betetőzve, mely felfelé egyre karcsúbbodva, végre a kereszt alatt mondhatni tűhegyességű csúcsban végződik. Merészen neki ront az égnek ez a szurony, mintha lyukat akarna fúrni rajta, hogy hívőinek imái azon annál biztosabban bejuthassanak oda.

A vidrai portále. („Usa.“)

Felső-Vidrán, Gombos Nikodem volt bíró házával szemben, az Aranyos jobb partján, a Dealu Usi hegy tetejéből egy sziklataraj emelkedik ki s e sziklataraj egy helyen keresztül van törve, egy nagy kapunyílás tátong benne, melyen keresztül ott fenn, Vidra vidékének panorámáját, mint egy sziklakeretbe foglalva lehet látni.

A vidrai portále.

A portále körül annyira felvett az erdő mindent, hogy nyílását magát is úgyszólván csak akkor látni meg, mikor már alá jut az ember. Mielőtt a sötét ka-

mara dolgozhatott volna, fél óráig kellett a fejszének dolgoznia, míg legalább annyira kihámozhattam a kapu körvonalait a sűrűből, hogy ezt a nem épen sikerült felvételt megtehessem.

A grohoti sziklahíd.

Körösbányától északra, Grohot falu közelében, a bulzesdi patak útját egy kirugó nagy sziklabástya állja el, mintha fel akarná azt tartóztatni. De a patak koránt sem ijedt meg tőle: neki ment és átlukasztotta, egy 25—30 méternyi hosszú alagútát fúrt rajta keresztül s ezen végig zuhogva folytatja tovább útját a nagy világba.

A tunel szép tágas dimenziókkal bír, lehet 8—10 méternyi magas, 5—6 méternyi széles, a pataknak benne meglehetősen esése van. Ezen kép a kiömlési szándát ábrázolja, mely körülbelül 10—12 méternyi magas; de a beömlési nyílás is látható rajta ott a háttérben. Kedvelt kiránduló és fürdőhelye a körösbányaiaknak.

De hol van hát a híd? Hiszen eddig még mindig csak alagútról beszéltünk.

Igen, kérem, itt van a híd is, az alagút fölött. A tunel boltozatát alkotó nagy sziklatömegek összekötik egymással a jobb és balparti sziklákat és természetes átjárót képeznek a patak felett egyik partról a másikra, mit a grohotiak sűrűn használnak, mivel a szakadékos, sziklás patakon máshol nem igen lehet, vagy csak kerülővel átmenni. És a mint nem törődik a hídon átmenő az alatta levő nyílással, csak a híd teste az, a mit lát, a mi érdeklő: úgy a nép sem törődik ez alagúttal, annak üregével, melynek semmi hasznát nem veszi; hanem e természeti tüneménynél csak az átjárót látja, a mit híd gyanánt használ s erről nevezi el az egészet, ignorálva magát az alagútát, mely az átjáró alatt elhúzódik.

A Fános-kapú Szkarisorán. (Porta Juoneli.)

A Nagy-Aranyosba ömlő Ghirda-Száka völgynek van Felső-Ghirda közelében egy balparti mellék patakja, a Vale-Ordinkus. Ez csakugyan jól választotta a nevét, mert igazán ördögös egy völgy, csupa sziklaskadékok között húzódik, úgy, hogy akárhányszor a vízben kell gázolnia annak, a ki végig akar rajta menni.

Nem is volna miért megtenni ezt az expedíciót, ha nem rejtene magában ott benn, mélyen egy igen érdekes természeti tüneményt.

A völgynek egy kanyarulatánál nagyszabású szikla-lépcsőzet tűnik fel, mely sárgás mésztuffa lerakásából képződött s szabályos fokozatokkal ereszkedik alá a hajlásban; és ennek a lépcsőzetnek fokozatain egy fürge kis patak zuhog szökelve alá a fővölgybe.

Lényegileg — habár sokkalta kisebb arányokban is — ugyanazon tünemény ez, mint a melyet az újzeelandi Rotomahana tó Tetarata hőforrásának kovasavából képződött sziklalépcsőzetben, vagy az északamerikai Yellowstone nemzeti park Mammuth-forrásainak lerakásából alakult lépcsőzetes terrász-sorozatban lehet megbámulni, csupán a geizerek hiányzanak. S a kinek nincsen alkalmá ezen világcsodákat megtekinteni, az itten a Porta-Juoneli tufalépcsőzeténél legalább kicsinyben szerezhethet némi fogalmat az e fajta természeti jelenségek képződésének módjáról.

A lépcsőkön felfelé indulva, egy 30 méternyi magas és 15 méter széles portále sötét ürege tűnik nem-sokára szembe. Meglepő ez a Portále, nemcsak mére-

teivel, hanem szép szabályos alkotásával is. Boltozatai fenn góth csúcsívben zárulnak össze.

Innen tör elő a lépcsőkön lerohanó patak, mely a barlang előcsarnokában fakad. Ez előcsarnok az előbb említett nagyszabású arányokban van építve. Innen a barlang menete balra kanyarodik s e fordultnál létrán kell a három méternyivel magasabban fekvő felső szakaszba felmászni.

E felső rész valamivel kisebb dimenziókkal bír ugyan, de mindamellett az eredeti stilushoz hű, szabályos alkotás. Ezen belebb haladva, egy szép, nagy kerek tóra bukanni s a barlang háttérében, honnan már tovább nem lehet látni, egy kis patak zuhog meredek sziklalejtőn le a tóba.

A tóhoz ugyan még leereszkedhetni, de itten már ne tovább! mert a tó mély és széltében is egészen elfoglalja a barlang menetét. Különben is, aligha fel lehetne a tó tulsó partján levő zuhatagon még létrával is menni, hogy a patak föld alatti útját tovább követhetné az ember.

Mikor a barlangot meglátogattam, nagyon esős idő járt. Az őszi évszakban, mikor legkisebb a vízállás, talán meglehetősen kisértene a barlang tovább kutatását, lehet, hogy akkor a tó medencéjében nincsen semmi víz. Egyébiránt bizonyára ennek a tónak víze bugygyan ismét ki a barlang előcsarnokában s képezi a sziklalépcsőkön leszökellő patakot.

A gyönyörű nagy Portale már egészen be volt sűrű bozóttal növe, úgy, hogy alig lehetett már látni azt. A kincstári erdőhivatal jóváhagyásával megritkítottam e sűrűséget annyira, hogy az impozáns, szép természeti tünemény a maga teljességében élvezhető legyen. Most már tehát nem volna egyéb hátra, mint illendőképén hozzáférhetővé is tenni, útát törni oda, hogy a jégbarlang látogatói egyúttal ezt is megtekinthessék.

Hiszen e Portale ügyis a jégbarlang tüneményének kiegészítéséül tekintetik, mivel azt tartják, hogy a Jégbarlang fölösleges víze ide húzódik le a hegy belsőjében s itt tör a napvilágra.

Pedig ez valószínűleg tévedés. A Vale Ordincus torkolatától felfelé, a Ghirda Száka balpartján, a Dobres nevű házcsoport mellett ömlik egy bő vízű sziklaforrás, egy hatalmas nagy kész patak elő a mészkőből, mely mindjárt a Ghirda Száka vizével egyesül s *Kotyecz la Dobres* nevet visel.

Ez a sziklaforrás sokkal közelebb van a Gyecczárhoz, mint a Porta Juoneli, azonkívül a hegy hajlása is egyenesen ide vezet a Gyecczár felől. Úgy a hely közelsége, mint a dombozati viszonyok arra a következtetésre jogosítanak e szerint, hogy — ha csakugyan van a jégbarlangnak levezető csatornája: akkor ennek kiömlési nyílása nem a Porta Juoneliben, hanem a *Kotyecz la Dobres* nevű sziklaforrásban keresendő.

Végezetül, ha már itt Szkarisorán vagyunk, megemlítem egyúttal azt is, hogy a mult nyáron dr. Pálffy Mór m. kir. geologus ural itt egy eddigelé ismeretlen intermittáló forrást is találtunk. Erről azonban egy külön cikkben már megemlékeztem.

KÜLÖNFÉLÉK.

Temesvár Vajda-Hunyadon.

A Délv. Kárpát-Egyesület kirándulása.

A Délvidéki Kárpát-Egyesület aug. 19. és 20-án, a két ünnep napján kedélyes és fényes sikerű kirándulást rendezett Vajda-Hunyadra, melynek lefolyásáról következőkben számolunk be:

A temesvári józsefvárosi indóháznál vasárnap hajnalban még sűrű sötétség uralkodott, a mikor lassanként összereglett egy kiránduló társaság, mely csakhamar a „kedélyes“ jelzót ölté magára.

A máv. óramutatója 3 óra 20 percet mutatott, a mikor két külön vasúti kocsiiban hosszú útra indult egy társaság a vadregényes Erdélybe.

A vonat már a lippai hegylánczok között járt, a mikor pittymalodni kezdett. A szomszédok most ösmerkedési reggelt rendeztek.

Mária-Radnánál a társaság kiszállott. És a míg a két különkocsit az erdélyi személyvonathoz csatolták, a kirándulók akkor látták csak magukat teljes számban.

Mikor a vonat tovább vette útját a vadregényes Maros mentén, Déva felé, már megalakultak az egyes fülkék: női, kártya, zene, csendes, hangos, semleges, soló és pagát ultimó szakaszokká. A buffet is megkezdte működését és folyt a sör, bor, pompás hideg felvágott és jó meleg debreczeni tormás és még pompásabb hangulat közepette.

Vajda-Hunyadra 12 óra 20 perczkor érkezett a vonat. A pályaudvaron a város közönsége nagy ovatiókkal fogadta a temesvári vendégeket. A város zenekara a Hunyad-üdvözlőt fujta és az elfogadó közönség riadó éljenzésekben tört ki, a mikor a társaság kiszállt a vonatból.

Danilla György polgármester üdvözlő szavaira Pethő János lendületes szavakban mondott köszönetet a szíves fogadtatásért, melyben a város közönsége a temesvári turistákat elhalmozta.

A riadó éljenzések után a zenekar hangjai mellett történt azután a bévonulás a történelmi híres fellobogozott városba.

Az elszállásolás után a Strauss A. féle szállóban déli 1 órakor ebédre gyűltek össze a turisták, a hol felköszöntőben nem volt hiány.

Három órára járt az idő, a mikor a kirándulók Zalasd hidján állottak. Előtűk a zománczos, színes fedélszeréppel fedett dicső multu lovagvár. Áhítatos hangulat fogta el az egész társaságot:

„Ki áll amott a szirttetőn
Hunyad magas falánál?”

A költő eme szavai ötlöttek mindenki eszébe. Itt állunk tehát Hunyad magas fala előtt . . .

A turistákat Sztröiny Román főmérnök az E. K. E. vajdahunyadi ügyvivője kalauzolta és látta el szakavatott magyarázatokkal. A kapu tornyán lépett be a társaság. A várudvarban állottak. Balról áll az Aranyház, szemben a kápolna és lépcsőház. Az áhítat hangulata

tetőpontra hágott. Villamutérésre levette mindenki kalapját és a kirándulók elénekelték a „Hymnust“, majd a „Szózatot“, hogy így rojják le a dicső nagyok emléke előtt kegyeletes hálájukat.

Sztröiny főmérnök azután megkezdte előadását, elmondván a vár rövid történetét és azt, hogy az épületek ki által építettek. Már előzőleg ismergettük részletesen a fellegrárat, melyet a király, Rudolf trónörökös, József és Ferencz Ferdinánd főherczegek is megisztáltak magas látogatással.

Sorra járta volt a társaság a hatalmas termeket, azután a vendégkönyvbe jegyezte kiki nevét.

A „Hymnus“ újra elhangzott és a társaság a magyar áll. vaskohók megtekintésére indult, hol épen egy hatalmas vasolvasztó került csapolás alá. Van itt négy nagy ilyen óriáskemenze, aczél, kohó, fujtató, kötélpálya. Látni valók: a turbina-kerék, melyet a Zalasd vize hajt 40 méter esséssel, a fujtatók és hevítők. Erdekes a kötélpályán érkező kosarak ki és bekapcsolása. E kötélpálya 37 km. hosszú s hegyen-völgyön áthaladva Gyalárról szállítja a vasérczet, Vadu-Dobrirol a szenet. A kohók éjjel-nappal működnek és mintegy kétezer munkás keresi meg itt a kenyerét nehéz munkával, évi 700000 mm. nyers vas termelése mellett.

A ciceronét itt is Sztröiny főmérnök szolgáltatta, a kit a társaság hála jeléül lelkesen megéljenzett. A város megtekintése után rövid pihenőre tértek a kirándulók.

Este 9 órakor lakomára gyűltek össze a vendégek, melyen a város közönsége — szép hölgyeivel együtt, Danilla György polgármesterrel és Salát József főbányatanácsossal az élen majdnem teljes számmal megjelent. A Strauss Adolf-féle szálló kertjébe mintegy háromszázan voltak tanui a sikerült, kedélyes lakomának, melynek pompás étele és itáláért Bretán bérletet illeti a dícséret.

A pecsenyénél elsőnek Sztröiny főmérnök szólal fel, a ki ugyis mint az E. K. E. megbízottja Pethőre és a vendégekre emeli poharát lelkes éljenzések közt.

Pethő János elnök tartalmas szép szavakban mond köszönetet újból a fogadtatásért, melyben a kárpátisták részvételük Erdemén felül tüntették ki, a midőn annyi dícsérettel elhalmozták. De örömost fáradozik, lelkesedik az egyesület nemes céljáért, ha látja, hogy annyi nyílt szív és őszinte barátságra lel turista útjában, mint épen itt Hunyad büszke városában. Jöjjenek azonban a szőke Duna partjára is, ott is áldoznak a barátságának, ott is vannak nyílt szívu lelkes emberek. A város közönségét élteti.

Kováts Géza dr. titkár sikerült beszédben a hunyadiakra üríti poharát. Danilla György polgármester őszinte szóban akar vele versenyezni. Méltatja a Kárpát-egyesület nemes misszióját és a vendégekre üríti poharát. Sztröiny főmérnök a temesvári sajtót élteti, a kiről meg van győződve, hogy teljes objektivitással fogja világgá kürtölni ezen exponált város hazafiságát. Osztie Andor Danilla polgármestert, Sztröiny főmérnököt és a város közönségét élteti.

A város szépei azután a turistákkal tánczra perdültek. Jó cigányzene mel-

lett csárdással kezdődött a táncz, mely fesztelen jó kedvben a hajnali órákig eltartott.

A turisták másnap pompás reggeli után hazafelé vették útjukat. A vasútnál ismét megjelent a város közönsége, a hol megható búcsuzkodás után a társaság Piskire indult.

Szt-István napján délelőtt fél 11 órakor érkezett vissza a társaság Piskire, a hol harmadfél óráig tartózkodott.

Turistáink Sztröiny főmérnök E. K. E. ügyvivő kalauzolása mellett a vasúti vendéglő mellett álló Bem-dombra vonultak, a hol egy obeliszk hirdeti az 1849-iki emlékezetes csatát. Az emléktől keletre látható a piskii hid. A régi híres hidnak, mely fából volt, ma csak néhány oszlopa látszik a Strigy mentében. A mai vashid újabb keletű.

Mikor a temesváriak a dombra felvonultak, pompás panoráma tárult szemük elé. Majd a „Hymnus“-t elénekelték. Lent a völgyben Piski községben épen a Szent-Istvánnapi istentiszteletet folytató taraczk-lövészek közepette. Szinte feljúlta a régi, dicső emlékek, a mikor ágyúszó mellett harcoztak nagyjaink a piskii hid bírásáért, mely a magyarok győzelmével végződött.

A „Hymnus“ elhangzása után Osztie Andor, fölállott az obeliszk előtti-kőpadra és néhány rögtönzött szóban tolmácsolta a kirándulók hazafias kegyeletét, a kik — úgymond — virág és babér nélkül jöttek ugyan el, de becsesebbet, drágábbat helyeznek az emlékkő lábaihoz: hazaszeretettől lángoló, hátas sziveket.

A völgyben még szóltak a taraczkok, a mikor turistáink hazafias dalok éneklése mellett a vasúti étterembevonultak ebédre.

A pompás menü negyedik fogásánál Osztie Andor szólalt fel elsőnek, a királyra ürítvén poharát.

A királyra mondott felköszöntő után, melyet a társaság állva hallgatott, Karsay dr. lelkes éljenzések közt Pethőt éltette és végül Stefanovits a rendezőket és a hölgyeket.

A kedélyes jó hangulat újra tanyát ütött a vasúti kocsikban, a mikor megkezdődött az út hazafelé. Ének, kacaj, jókedv csak úgy hömpölygött végig a kupékban. Mindenki jól érezte magát, mindenki elégedetten hagyta ott egy dicső mult emlékezetes helyét.

Déli 1 órakor indult el a gyorsvonat Piskiről. A kirándulók külön kocsijait a gyorsvonathoz csatolták, mely száguldozva törekedett Mária-Radnára.

A kalauz este 7 óra 20 perczkor a temesvári állomást kiáltotta.

KÉPEINK.

Lapunk e számában mutatjuk be az E. K. E. Erzsébet-lobogójának képét, mely a dícsőült nagy királyné emléket őrzi meg az egyesületben. A másik kép a radna-borbereki fürdőhöz vezető útról készült, háttérben az Ünökővel.

